

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
Fakulta přírodovědně-humanitní
a pedagogická

JEŠTĚDSKÉ POVÍDKY KAROLINY SVĚTLÉ V KONTEXTU SOUDOBÉ VENKOVSKÉ PRÓZY

Bakalářská práce

Studijní program: B7310 – Filologie
Studijní obor: 7310R033 – Český jazyk a literatura
Autor práce: **Veronika Krchňavá**
Vedoucí práce: Mgr. Eva Koudelková, Ph.D.

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Veronika Krchňavá**
Osobní číslo: **P11000253**
Studijní program: **B7310 Filologie**
Studijní obor: **Český jazyk a literatura**
Název tématu: **Ještědské povídky a romány Karolíny Světlé v kontextu soudobé venkovské prózy**
Zadávací katedra: **Katedra českého jazyka a literatury**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cílem práce je stanovit se zaměřením na postavy, prostředí a tematiku způsoby zachycení venkovského prostředí v ještědských prózách Karolíny Světlé. Studentka prostuduje dostupné pramenné materiály i sekundární literaturu týkající se dané problematiky, s přihlédnutím k dobovému kontextu venkovské prózy. Použité metody: textová analýza, interpretace, komparace.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

- MÁZLOVÁ, V. Jazyk Karoliny Světlé. Naše řeč, 1947, roč. 31, č. 2-4, s. 44-61.
MÁZLOVÁ, V. Ještědské nářeční rysy v díle Karoliny Světlé II. Naše řeč, 1948, roč. 32, č. 6-7, s. 101-107.
MÁZLOVÁ, V. Ještědské nářeční rysy v díle Karoliny Světlé. Naše řeč, 1948, roč. 32, č. 4-5, s. 61-70.
ŘEPKOVÁ, M. Vypravěčské umění Karoliny Světlé. Ústí nad Labem: Severočeské nakladatelství, 1977. 294 s.
SVĚTLÁ, K. Časové ohlasy. Uspořádal J. Špičák. Praha: SNKLHU, 1958. 705 s.
SVĚTLÁ, K. Frantina. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1961. 175 s.
SVĚTLÁ, K. Ještědské povídky. Praha: SNKLHU, 1955. 545 s.
SVĚTLÁ, K. Kantůrčice. Praha: L. Mazáč, 1940. 243 s.
SVĚTLÁ, K. Kříž u potoka. Praha: L. Mazáč, 1933. 395 s.
SVĚTLÁ, K. Nemodlenec. Praha: Nová osvěta, 1947. 365 s.
SVĚTLÁ, K. Vesnický román. Praha: L. Mazáč, 1933. 291 s.
SVĚTLÁ, K. Z literárního soukromí I. Uspořádal J. Špičák. Praha: SNKLHU, 1959. 566 s.
SVĚTLÁ, K. Z literárního soukromí II. Uspořádal J. Špičák. Praha: SNKLHU, 1959. 703 s.
ŠPIČÁK, J. Karolina Světlá v Podještědí: Průvodce museem Karoliny Světlé v Českém Dubě. Praha: SNKLHU, 1935. 23 s.
ŠPIČÁK, J. Karolina Světlá. Praha: Melantrich, 1980. 408 s.
ŠPIČÁK, J. Polemika s dobou: Karolina Světlá ve vzpomínkách a korespondenci současníků. Praha: Odeon, 1969. 267 s.

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Eva Koudelková, Ph.D.

Katedra českého jazyka a literatury

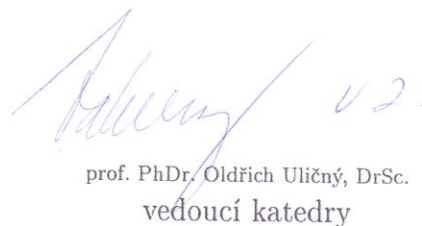
Datum zadání bakalářské práce: **30. dubna 2013**

Termín odevzdání bakalářské práce: **30. dubna 2014**

doc. RNDr. Miroslav Brzezina, CSc.
děkan

L.S.

prof. PhDr. Oldřich Uličný, DrSc.
vedoucí katedry

V Liberci dne 30. dubna 2013

Prohlášení

Byla jsem seznámena s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé bakalářské práce a konzultantem.

Současně čestně prohlašuji, že tištěná verze práce se shoduje s elektronickou verzí, vloženou do IS STAG.

Datum:

Podpis:

Poděkování

Touto cestou bych ráda poděkovala své vedoucí bakalářské práce, Mgr. Evě Koudelkové, Ph.D., za směrodatné rady a připomínky k danému tématu. Též bych chtěla poděkovat svým rodičům, sourozencům a přátelům za všestrannou podporu a pomoc při studiích.

Anotace

Tato bakalářská práce se zabývá tvorbou ještědských povídek Karoliny Světlé. Klade si za cíl na základě beletristických pramenů a odborné literatury odhalit způsob zachycení venkovského prostředí, a to v souboru *Ještědské povídky*. Vystihuje jejich specifické rysy, především s přihlédnutím k postavám a k celkové tematice.

Klíčová slova: Karolina Světlá, ještědské povídky, analýza, interpretace, postavy, prostředí, tematika.

Annotation

This bachelor thesis deals with analyzing Karolina Světlá's rural stories. Using literature sources, it identifies the specific features and attributes of her work and aims at defining the author's method of describing the rural environment, especially in the collection "Ještěd Stories". The thesis describes specific features, particularly with regard to the characters and overall subject matter.

Keywords: Karolina Světlá, rural novels, analysis, interpretation, characters, environment, theme.

Obsah

Úvod.....	9
1 Zařazení Karoliny Světlé do kontextu soudobé venkovské prózy.....	10
1.1 Literární směry 19. století a venkovská témata v české próze obecně.....	10
1.2 Romantismus a počátky realismu (30. – 70. léta 19. stol.).....	10
1.2.1 Autoři romantismu a jejich venkovská próza.....	10
1.2.2 Autoři romanticko-realistické tendence a jejich venkovská próza.....	11
1.3 Realismus a kritický realismus (80. a 90. léta 19. století).....	12
1.3.1 Antal Stašek (1843–1941), Josef Holeček (1853–1929), Karel Klostermann (1848–1923), Teréza Nováková (1853–1912).....	12
1.3.2 Alois Jirásek (1851–1930) a Karolina Světlá (1830–1899).....	13
1.4 Realisticko-naturalistická orientace (90. léta 19. století – počátek 20. století).....	13
1.4.1 Karel Václav Rais (1859–1926), Jan Herben (1857–1936), Alois Mrštík (1861–1925).....	13
2 Božena Němcová – vzor Karoliny Světlé.....	15
2.1 Vztah spisovatelky Boženy Němcové s Karolinou Světlou	15
2.2 Kontrasty v tvorbě i povahách obou spisovatelek.....	16
2.3 Pokračovatelka Němcové z pohledu dobové kritiky.....	16
3 Karolina Světlá (1830–1899) - tvůrkyně českého venkovského románu	18
3.1 Nástin autorčina života.....	18
3.2 Venkovská tvorba Karoliny Světlé.....	20
4 Cesta Karoliny Světlé k tvorbě ještědských povídek	22
4.1 První setkání s Ještědem.....	22
4.2 Vliv Ještědska na tvorbu Karoliny Světlé.....	23
5 Obecný přehled charakteristických rysů vesnické realistické prózy	26
6 Motivy v ještědských prózách Karoliny Světlé.....	28
6.1 Lidská obydlí.....	28
6.2 Postavy a jejich charakteristika.....	29
6.2.1 Popisy krojů a oděvů.....	30
6.3 Způsob stravování.....	31
6.4 Tradiční zdroje obživy.....	31
6.5 Žebráctví, bída a chudoba.....	34
6.6 Pašeráctví a loupežnictví.....	35
6.7 Vesnické zvyky a svátky.....	38

6.7.1 Ohlášky a svatby.....	38
6.7.2 Pohřby.....	39
6.7.3 Vánoce.....	40
6.7.4 Muziky a tancovačky.....	40
6.7.5 Jarmarky.....	40
6.8 Popisy přírody a přírodních dějů.....	41
6.8.1 Navození smyslových dojmů.....	43
6.9 Pověřivost.....	43
7 Analýza ještědských povídek	45
7.1 O krejčíkově Anežce.....	45
7.1.1 Přiblížení postavy Anežky.....	45
7.1.2 Přiblížení postavy Florika.....	45
7.1.3 Děj povídky.....	46
7.1.4 Konfliktní lidské vztahy a psychologický vývoj hlavních postav.....	47
7.1.5 Sociální rozpory.....	48
7.1.6 Ohlášky a svatba.....	49
7.1.7 Motiv pašeráctví.....	49
7.2 Skalák.....	50
7.2.1 Přiblížení postavy Rozičky.....	50
7.2.2 Přiblížení postavy Jáchyma.....	50
7.2.3 Děj povídky.....	51
7.2.4 Motiv dobrého srdce.....	52
7.2.5 Determinace a motiv předurčenosti.....	54
7.2.6 Motiv žebráctví, bídy a chudoby.....	54
7.3 Hubička.....	55
7.3.1 Přiblížení postavy Vendulky Paloucké.....	55
7.3.2 Přiblížení postavy Lukáše Palouckého.....	56
7.3.3 Děj povídky.....	56
7.3.4 Konflikt Vendulky a Lukáše.....	57
7.3.5 Motiv pašeráctví.....	58
7.3.6 Motiv lípy.....	58
7.4 Lamač a jeho dítě.....	59
7.4.1 Přiblížení postavy Dorotky.....	59
7.4.2 Přiblížení postavy Vilíka.....	59

7.4.3 Přiblížení postavy lamače.....	60
7.4.4 Děj povídky.....	60
7.4.5 Hloubavý duch vesnického lidu.....	61
7.4.6 Kouzla, magie a nadpřirozené bytosti.....	62
7.4.7 Motiv hada.....	63
7.4.8 Motiv oběti.....	64
7.5 Námluvy.....	64
7.5.1 Přiblížení postavy Cilky.....	64
7.5.2 Přiblížení postavy Havla.....	65
7.5.3 Děj povídky.....	65
7.5.4 Lidové pověry.....	65
7.5.5 Ohlášky.....	66
7.5.6 Sociální nerovnost	66
8 Stezka Karoliny Světlé.....	68
8.1 Přesná lokalizace jednotlivých povídek a románů.....	68
9 Závěr.....	70
10 Seznam použitých pramenů.....	72
10.1 Primární	72
10.2 Sekundární.....	72
10.2.1 Tištěné zdroje.....	72
10.2.2 Elektronické zdroje.....	74

Úvod

Spisovatelka Karolina Světlá je známá především jako tvůrkyně městské a venkovské prózy. Je autorkou desítek beletristických děl. Co se próz s městskou tematikou týče, můžeme vzpomenout například *Černého Petříčka*, *Zvonečkovou královnu*, *První Češku*, aj. Mnohem intenzivněji se však soustředila na tvorbu venkovské prózy. Z rozsáhlého počtu děl zachycujících venkovské prostředí můžeme jmenovat například romány *Vesnický román*, *Kříž u potoka*, *Kantůrčici*, *Frantinu* a *Nemodlence*. Tato bakalářská práce je však zaměřena na ještědské povídky Karoliny Světlé. V praktické části jsou detailněji rozebírány povídky *O krejčíkově Anežce*, *Skalák*, *Hubička*, *Lamač a jeho dítě* a *Námluvy*.

O životě a díle Světlé bylo napsáno již velké množství publikací i odborných textů, které vypovídají o všem podstatném. Touto bakalářskou prací bych chtěla rozšířit pohled na Karolinu Světlou jako na tvůrkyni povídek zpracovávajících prostředí Podještědí v severních Čechách. Tvorbou venkovských próz se zdokonalila zejména ve znalostech českého jazyka, který se tehdy mezi poněmčeným měšťanským obyvatelstvem, z něhož sama pocházela, teprve pozvolna prosazoval. Venkovskou prózu psala už od začátku své autorské kariéry.

Běžný každodenní život a osudy ještědských horalů Světlá dokázala zachytit především díky dokonalým znalostem tohoto prostředí. K tomu ve značné míře přispělo její manželství s Petrem Mužákem – rodákem z Podještědí. Manželův původ zajistil Světlé přímý vstup mezi venkovské obyvatelstvo, k němuž záhy díky své lidskosti a přátelskému přístupu přilnula. Častým pobytem na venkově získala dostatek času na to, aby mohla detailně popsat nejen nespoutanou panenskou přírodu Podještědí, ale také tamní osobitý lidový folklor.

S využitím odborné literatury se pokusím zachytit způsoby, kterými Karolina Světlá ve svých prózách z Podještědí vypočetila v souladu se zásadami žánru venkovské prózy venkovské prostředí.

Před samotnou analýzou těchto próz se nejprve zaměřím na jejich zařazení do kontextu soudobé venkovské prózy, přičemž budu přihlížet i k dalším autorům, kteří se věnovali tematice venkova, s důrazem na Boženu Němcovou, již Světlá považovala za svůj vzor. Tyto autory rozřadím do skupin podle uměleckých směrů, v jejichž rámci vznikala jednotlivá díla.

Zjištěné poznatky a výsledky uvedu v závěru své bakalářské práce.

Základním pramenem pro mě bude soubor povídek *Ještědské povídky*.

1 Zařazení Karoliny Světlé do kontextu soudobé venkovské prózy

Aby bylo možné věnovat se tvorbě ještědských povídek Karoliny Světlé, je třeba zařadit ji do kontextu soudobé prózy s tematikou venkova. Tato kapitola je proto zaměřena na představení situace v tehdejší literatuře s venkovskými tématy. Ke každému směru pak uvedu autory, kteří se venkovem a lidovými zvyklostmi ve své tvorbě zabývali.

1.1 Literární směry 19. století a venkovská témata v české próze obecně

V časovém rozmezí od konce 30. let do konce 19. století působilo v literatuře několik uměleckých směrů, které se v tomto období postupně vystřídaly, případně prolínaly. Jednalo se o romantismus, novoromantismus a realismus spějící k naturalismu.

Autoři, kteří se v tomto období zabývali venkovskou tematikou, většinou sami pocházeli z venkova. Reálně si tak dokázali představit prostředí vesnic i všední problémy jejich obyvatel.

1.2 Romantismus a počátky realismu (30. – 70. léta 19. stol.)

Romantismus v Čechách souvisí s třetí vrcholnou fází českého národního obrození. Autoři preferovali svůj zájem o lidové umění a národní tradice a soustředili se na tvorbu próz, ve kterých se často objevuje motiv sepětí prostého člověka s přírodou.

Mezi 50. a 70. léty 19. století se ovšem projevovalo v literatuře více uměleckých tendencí. Kromě romantismu se v literatuře postupně uplatňoval i nastupující realismus.

1.2.1 Autoři romantismu a jejich venkovská próza

V 1. polovině 19. století, kterému převážně vládl romantismus, patřilo téma venkovského života vedle tématu historického k nejfrekventovanějším a bylo využíváno četnými žánrovými formami. Před rokem 1830 k těmto formám patřila také idyla, mezi jejíž tvůrce patřil například František Ladislav Čelakovský s titulem *Selanky v kroji českém* (1829).¹

Dalším dobovým žánrem byla tzv. črta, jež se do české literatury dostala už ke sklonku třicátých let díky francouzským a anglickým překladům. Zde můžeme uvést Jaroslava Zálabského s črtami *Jarmark v městečku českém* (1846) a *Veta za vetu* (1846) a Ludvíka Rittersberga a jeho črtu *Obrázky z jarmarků haličských* (1846).

¹ KUSÁKOVÁ, L. *Božena Němcová a její Babička*, str. 205.

Nelze opomenout ani žánr povídky, který se v rámci venkovské prózy objevuje hned v několika různých typech. Prvním byla díla křesťansko-výchovná, ve kterých bylo venkovské prostředí zobrazováno velmi reálně. Zde můžeme vzpomenout Josefa Kajetána Tyla a povídky *Ze života chudých* (1845) a *Chudí lidé: příběh ze života na horách* (1849), nebo Josefa Ehrenbergra s povídkovým souborem *Lidé dle starého a nového rázu, čili jak bývá na výminku* (1876).²

Druhý typ reprezentovaly povídky založené na konvencích a sentimentalitě syžetové osnovy. Autoři se zaměřovali na zobrazování typických každodenních venkovských konfliktů a problémů. K autorům zabývajícím se tímto typem povídek patří například Jan Nejedlý s povídkou *Svatba Liduščina* (1807) a Michal Silorad Patrčka s povídkou *Václav a Tereza* (1820).

Poslední typ povídek s tematikou venkova se objevil až v průběhu čtyřicátých let. Tehdy se spisovatelé soustředili především na popisy lidových zvyklostí a obyčejů. K autorům tohoto typu povídek patří Jan Možný Podčápský s povídkou *Ráje mého dětství* (1846) a Václav Hanuš Kokořinský s povídkou *Ženich z města* (1847).³

1.2.2 Autoři romanticko-realistické tendence a jejich venkovská próza

Romanticko-realistické tendence můžeme nalézt například v dílech Boženy Němcové a Vítězslava Háška.

Božena Němcová vstoupila do české literatury v době, kdy vlastenecké prostředí potřebovalo ženskou osobnost, která by vyhovovala novodobým představám. Němcová tento sen o tvůrčí emancipované ženě splňovala.⁴ Za vrcholné dílo autorčiny tvorby je považována idyla *Babička* (1855). Z dalších venkovských próz Boženy Němcové můžeme vzpomenout ještě román *Pohorská vesnice* (1856) a povídky *Obrázek vesnický* (1846), *Selská politika* (1848), *Karla* (1855), *Divá Bára* (1856), *V zámku a v podzámčí* (1858), *Chyže pod horami* (1858), *Dobrý člověk* (1858), *Pan učitel* (1860) aj.

Vítězslav Hálek působil na půdě české literatury především jako básník a povídkář. Jeho povídky s venkovskou tematikou byly do značné míry idealizované v duchu romantismu. Později se ovšem v jeho díle objevují také prvky realismu. Venkovská tematika se v Hálkově tvorbě objevuje v románu *Komediant* (1861), ve sbírce balad *Pohádky z naší vesnice* (1874),

2 KUSÁKOVÁ, L. *Božena Němcová a její Babička*, str. 206.

3 Tamtéž, str. 207.

4 LEHÁR, J., STICH, A. a kol. *Česká literatura od počátků k dnešku*, str. 241-246.

v povídkách *Muzikantská Liduška* (1861), *Na statku a v chaloupce* (1871), *Pod chudým stromem* (1872), *Na výminku* (1873) aj.⁵

1.3 Realismus a kritický realismus (80. a 90. léta 19. století)

V 80. a 90. letech 19. století se v literatuře projevovala značná složitost, což bylo způsobeno diferenciací národní společnosti.

Na konci 19. století a na začátku 20. století se rozvíjel kritický realismus. Spisovatelé v duchu tohoto literárního a uměleckého směru úmyslně zobrazovali skutečnou realitu i s náležitými sociálními rozpory a detailně rozebírali tehdejší poměry ve společnosti.

1.3.1 Antal Stašek (1843–1941), Josef Holeček (1853–1929), Karel Klostermann (1848–1923), Teréza Nováková (1853–1912)

Prozaická tvorba Antala Staška zahrnuje pohled na nejchudší vrstvy obyvatel. Zaměřuje se na oblast Podkrkonoší, kde se mísí problematika sociální a národnostní. Z jeho venkovských děl můžeme vzpomenout povídku *Švec Matouš* (1876), povídkový soubor *Blouznivci našich hor* (1895) a romány *V temných vírech* (1900) a *O ševci Matoušovi a jeho přátelích* (1927) aj.⁶

Josef Holeček je autorem rozsáhlé epopeje zachycující prostředí jihočeského venkova. Románová kronika *Naši* (1897–1930) je cele prostoupena vizí lidštějšího světa. Holeček často svá díla budoval na základě vzpomínek na vlastní dětství, lidový folklor, bibli i soudobou literaturu.⁷

Karel Klostermann, autor píšící česky a německy, zasvětil celé své literární dílo národnostně smíšenému kraji Šumavě. Zachycoval život a osudy místních obyvatel i jejich netradiční povolání. Ve svém díle oslavuje nespoutanou přírodu a mravní sílu lidí, kteří v ní jsou nuceni žít. Z jeho literární tvorby můžeme vzpomenout soubor fejetonů a črt *Ze Šumavy* (1890), romány *Ze světa lesních samot* (1892), *V ráji šumavském* (1893), *Kam spějí děti* (1901), *Mlhy na blatech* (1909) a povídkové soubory *V srdci šumavských hvozdu* (1896), *Pošumavské rapsodie* (1908) aj.⁸

Teréza Nováková byla spisovatelka, v jejíž tvorbě se odráží venkovské prostředí oblasti východních Čech. Hrdinové jejích románů jsou ušlechtilí a výjimeční lidé, kteří bojovali za pokrok společnosti jako celku. Svůj život zasvětili hledání pravdy a jejich osudy končí tragicky. Mezi díla Terézy Novákové patří romány zachycující oblast Poličska a Litomyšlska

5 LEHÁR, J., STICH, A. a kol. *Česká literatura od počátků k dnešku*, str. 269-275.

6 Tamtéž, str. 354-355.

7 Tamtéž, str. 352-354.

8 Tamtéž, str. 359-362.

Jan Jilek (1904), *Jiří Šmatlán* (1906), *Na Librově gruntě* (1907), *Děti čistého živého* (1909), *Drašar* (1914) aj.⁹

1.3.2 Alois Jirásek (1851–1930) a Karolina Světlá (1830–1899)

Autor píšící v duchu realismu, který byl ve velké míře ovlivňován tvorbou Karoliny Světlé, byl Alois Jirásek. Jeho prózy se zaměřovaly na realitu soudobého venkova a v rozsáhlé míře zpracovával i historická témata.

Mezi autory venkovské prózy se Jirásek zařadil díky svým raným povídkám, které vycházely od 70. let nejprve v literárních časopisech. Později byly vydány i knižně v souboru *Povídky z hor* (1878) a v minicyklu črt *Černá hodinka* (1886). Ústředním dějištěm těchto próz je Jiráskovo rodné Hronovsko.¹⁰

Několika vybranými povídkami Karoliny Světlé, které zachycují prostředí Podještědí, se budu zabývat v praktické části této bakalářské práce.

1.4 Realisticko-naturalistická orientace (90. léta 19. století – počátek 20. století)

Na konci 19. století se zájem autorů literárních děl obracel k současnosti. Díla, která v tomto období vznikala, zobrazovala skutečnost objektivně a vyhýbala se přehnané citovosti. Na realitu mohlo být nahlíženo z různých úhlů pohledu, díky jejichž kontrastům a vzájemným doplňováním docházelo ke gradaci napětí.

Základním cílem naturalismu bylo zachytit nezkreslenou realitu, ta ale na rozdíl od realismu nebyla zobrazována celá. Důraz byl kladen na fyziologickou a biologickou stránku člověka, nikoli na rozum a cit. Postavy byly determinovány, odsouzeny k tomu, v čem se zrodily, bez možnosti vymknout se osudu, který jim byl předurčen jejich pudem a dědičností.

Realismus chtěl vyjevovat pravdu a snažil se působit věrohodně a neutrálně. Naturalismus kladl důraz na negativní aspekty života a zobrazoval bez příkras bídu, utrpení a ošklivost.

1.4.1 Karel Václav Rais (1859–1926), Jan Herben (1857–1936), Alois Mrštík (1861–1925)

Karel Václav Rais byl povídkář a romanopisec, který ve své tvorbě zachytil prostředí Krkonoš a Podkrkonoší – podobně jako Antal Stašek. Ve svých dílech nahlížel na společnost zejména negativně a kriticky. Jeho typickou postavou je často člověk ostraněný, plachý,

9 LEHÁR, J., STICH, A. a kol. *Česká literatura od počátků k dnešku*, str. 356-358.

10 VALÁŠKOVÁ, D. „*Povídky z hor*“ Aloise Jirásky v kontextu soudobé venkovské prózy, str. 15.

dobrácký a snadno citově zranitelný. Hlavními tématy jeho próz jsou strastiplné osudy starých lidí a dětí, lakota, bezcitnost, zatvrzelost, tvrdost a rozpad rodinných vztahů. Z jeho vesnických próz můžeme vzpomenout povídkové soubory *Horské kořeny* (1892), *Potměchut'* (1892), *Rodiče a děti* (1893), povídku *Pantáta Bezoušek* (1897) a romány *Zapadlí vlastenci* (1893), *Kalibův zločin* (1895), *Západ* (1896) a *O ztraceném ševci* (1918).¹¹

Jihočeský rodák Jan Herben se do dějin zapsal tvorbou rozsáhlé kroniky nesoucí název *Do třetího a čtvrtého pokolení*, která vznikala v letech 1889–1892. Obsáhlé dílo vycházející z národopisných studií zachycuje vývoj moravského venkova a životní osudy čtyř generací selské rodiny.¹²

Život na moravském Slovácku zachytil Alois Mrštík. V románové kronice *Rok na vsi* (1903–1904) sledoval spolu se svým bratrem Vilémem Mrštíkem (1863–1912) osudy, zvyky i práci lidí v jedné vesnici v průběhu jednoho roku. Společně pak také vytvořili známé realistické drama o vynuceném manželství *Maryša* (1894), které končí vzpourou týrané ženy a vraždou nemilovaného žárlivého manžela.¹³

11 LEHÁR, J., STICH, A. a kol. *Česká literatura od počátků k dnešku*, str. 372-375.

12 Tamtéž, str. 371-372.

13 Tamtéž, str. 375-377.

2 Božena Němcová – vzor Karoliny Světlé

Božena Němcová byla významnou osobností na půdě české literatury. Jelikož svou tvorbou i blízkým osobním přátelstvím ovlivnila začínající spisovatelku Karolinu Světlou, je jí v této bakalářské práci věnována samostatná kapitola.

2.1 Vztah spisovatelky Boženy Němcové s Karolinou Světlou

Blízké osobní kontakty obou žen trvaly přibližně pět let, i přesto se však stala Němcová pro Světlou významným vzorem, který ji ovlivňoval po zbytek jejího života.

Z myšlenkově pronikavých děl Němcové Světlá přejímala zejména oslavu venkovského lidu a obžalobu bezpráví. Obě se svými osobními zkušenostmi a snahami bojovaly proti předsudkům dobové společnosti.

Poprvé se Světlá s Němcovou setkala v roce 1849, když ji Petr Mužák přivedl do rodiny Rottových. V této době byla už Němcová několik let literárně činná a znala venkovského prostředí i prostého lidu z okolí Domažlic a Všerub (cestopisné obrazy *Obrazy z okolí Domažlického* (1855), *Selská svatba v okolí Domažlic* (1855) a další).

Své dojmy ze setkání s Němcovou líčila Světlá ve svých vzpomínkách takto: *Němcová okouzila sestru a mne svou nevšední krásou, svou půvabnou prostomyslností a skvělým svým důvtipem. Musily jsme si ihned s ní tykati, a když skutečně do Prahy se přistěhovala, téměř denně jsme se vídaly. Hovory naše otáčely se z největší části okolo otázek literárních ...*¹⁴

Nebyl to ale jen zájem o literaturu, které obě ženy tolik sblížoval. Světlá také spatřovala v Němcové nadšenou stoupenkyni bojů za práva žen, kterých se domáhala i ona sama. Obě se navíc soustavně zajímaly o přírodní vědy, s čímž souvisel i jejich zájem o venkovské prostředí.

Mezi lety 1849 až 1853 se Němcová se sestrami Rottovými intenzivně stýkala a jejich vzájemné vztahy byly velice osobní. Dokládá to čtyřdílný soubor korespondence Boženy Němcové, který byl vydán posmrtně. Dopisy vyšly v prvním a druhém dílu – *Listy I.* (1951) a *Listy II.* (1959) – obsahují četnou korespondenci Němcové se sestrami Rottovými.

Přátelské vztahy se přetrhaly až v roce 1853. Němcová později opustila Prahu a spolu se svým manželem odjela na Slovensko, kam byl pracovně přeložen.

¹⁴ SVĚTLÁ, K. *Z literárního soukromí I.*, str. 242.

2.2 Kontrasty v tvorbě i povahách obou spisovatelek

Obě spisovatelky se myšlenkově v mnohém shodovaly a jejich stanoviska a cíle byly podobné, i přesto se však jejich tvorba značně odlišovala.

Němcová neoplývala silnou vůlí jako Světlá. Během svého života čelila mnohým problémům, které se nesnažila nijak překonat. V jejím díle se tak téměř nikdy výrazně neobjevuje dramatický živel – výjimkou je postava Viktorky v próze *Babička*. Hlavní postavy vykreslovala jako klidné a mírné, jež vnitřně zápasily s osudem.

U Světlé jsou oproti tomu postavy ve značné míře dramatické. Je pro ně typická schopnost sebeobětování se a jejich činy jsou vždy nezištné. Zásadní životní konflikty jsou řešeny obětí a sebezapíráním.¹⁵

V roce 1869 nazval Jan Neruda Karolinu Světlou tvůrkyní českého vesnického románu a za pozitivní považoval právě její snahy vnést – na rozdíl od idealizující Boženy Němcové – do obrazu českého venkova právě ono dramaticko a problematiku soudobého moderního člověka.

Nejzásadněji se Světlá odlišuje od Němcové tím, že do svých próz začleňuje společenské otázky, kterými se myšlenkově zabývala i sama Němcová, ale nikdy se neobjevily v její tvorbě.

Jaroslava Janáčková ve své monografii přináší shrnující závěr – vysvětluje, že na díle Světlé je lákavá zejména heroizace postav, idealizace prostředí, příběhy blízké dramatům a bájím, či snad osobité podání plné patosu a obřadnosti. Světlá při líčení lidových zvyků a obyčejů hojně využívala etnografických prvků - osudy hlavních hrdinů tak často působí velmi reálně.¹⁶

Ač se od sebe díla obou spisovatelek v mnohém odlišují, nelze popřít fakt, že obě byly významnými tvůrkyněmi české venkovské prózy.

2.3 Pokračovatelka Němcové z pohledu dobové kritiky

Po smrti Boženy Němcové v roce 1862 spisovatel a významný člen skupiny májovců Jan Neruda (1834–1891) považoval Karolinu Světlou za „vzácnou náhradu“ za zemřelou spisovatelku. Svou literární činností se Světlá stala pokračovatelkou Boženy Němcové. Dobovou kritikou však byla značně opomíjena.

15 HAMAN, A. *Trvání v proměně: česká literatura devatenáctého století*, str. 205-206.

16 JANÁČKOVÁ, J. *Česká literatura 19. století: Od Máchy k Březinovi*, str. 67.

Objevovaly se názory, že od smrti Boženy Němcové v období let šedesátých a sedmdesátých „byla naše vesnická múza téměř úplně němá“¹⁷. V tomto časovém úseku ovšem vycházely nejvýznamnější vesnické romány Karoliny Světlé.

O malém zájmu kritiků o dílo Karoliny Světlé píše ve své monografii také Ivo Říha (1975), který dále zmiňuje, že nejvýraznější pozornosti ze strany kritiků se autorka dočkala až ke konci své umělecké kariéry. Čelní postavení v této vlně kritických hodnocení měla zejména monografie Leandra Čecha (1854–1911), publikovaná na počátku devadesátých let. V tomto díle se L. Čech snažil analyzovat vznik, původ i význam komplexní literární činnosti Světlé, a jeho dílo lze charakterizovat jako polemiku vůči dosavadním přístupům k autorčině tvorbě.¹⁸

Světlá byla nejen často zatlačována do pozadí kvůli kvalitním uměleckým hodnotám tvorby Němcové, ale většina kritiků ji považovala jen za moralizující měšťanku. K nepříznivému pohledu na Světlou nepřispěly ani dobové spekulace o rozpadu přátelských vztahů obou spisovatelek. Za nespravedlivé odsuzování Světlé dobovou kritikou mohla pravděpodobně z největší části různost povahových vlastností autorek, která se odrážela i v jejich tvorbě.

Přesto Ivo Říha ve své monografii uvádí, že všeobecně docenovanou se stala zejména autorčina tendenčnost díla k vlastenecké výchovné funkci. Tento prvek byl v případě tvorby Světlé prvořadou záležitostí nejen v rámci jednoho díla, nýbrž v celém jejím komplexním uměleckém záměru.

Ač odezvy kritiků nebyly vždy příznivé, stala se Světlá u svých čtenářů velmi oblíbenou, jak se sama svěřovala ve své literární pozůstalosti: *Čtenářstvo tak laskavě přijalo moje práce, obdržela jsem tolik důkazů přízně, že myslím, že nepřijde nevhod.*¹⁹

17 ŠPIČÁK, J. *Karolina Světlá*, str. 127.

18 ŘÍHA, I. *Možnosti četby: Karolina Světlá v diskurzu literární kritiky druhé poloviny 19. století*, str. 115-116.

19 SVĚTLÁ, K. *Z literárního soukromí I.*, str. 492

3 Karolina Světlá (1830–1899) – tvůrkyně českého venkovského románu

Karolina Světlá byla významná česká spisovatelka a zároveň přední představitelka generace májovců. Je považována za jedinečnou tvůrkyni literárních děl, která se věnovala především venkovské, ale i městské próze.

3.1 Nástin autorčina života

Karolina Světlá, vlastním jménem Johanna Rottová, se narodila 24. února roku 1830 v Praze. Pocházela ze staropražské obchodnické městské rodiny Rottových, jejíž původ ze strany otcovy byl český, a ze strany matčiny česko-německý. Rodina byla velice zámožná a po generaci vlastnila pražské železářství U Rottů.

Díky dobrému rodinnému zázemí a rozsáhlému majetku se Karolině Světlé dostalo v mládí kvalitního vzdělání. Již v raném věku hovořila plynně německy, česky a také francouzsky. Mimo jiné uměla jako většina měšťanských žen a dívek hrát na klavír. Tyto dovednosti byly ale v dané době u měšťanek považovány za samozřejmost. Světlá měla dva sourozence, a to bratra Jindřicha a mladší sestru Žofii, kterou velice milovala. Žofie Rottová (1833–1897) přijala v pozdějším věku pseudonym Sofie Podlipská a stala se překladatelkou a spisovatelkou.

V roce 1843 vstoupil do života Světlé mladý učitel hudby Petr Mužák (1821–1892), kandidát profesury, který se stal jejím domácím vyučujícím. Petr Mužák v tehdy ještě mladé dívce vypěstoval lásku ke všemu českému a prohloubil v ní vlastenectví. Roku 1852 se za něho Karolina Světlá provdala. Jejich manželství však nebylo nejšťastnější. Aby zapomněla na stále se stupňující problémy v manželství a také na svůj špatný zdravotní stav, který se zhoršil už od dob jejího vzdělávání, začala se věnovat literární tvorbě.

Vzájemnou propast mezi ní a manželem sama vysvětlovala takto: „*My jsme dva póly: on rozum, pozitivnost, rozvaha, já fantasie, fantasie a zas fantasie, on kráčí, já chci létat*“.²⁰

I přes pozdější neshody to byl právě Petr Mužák, který jako první přivedl svou manželku mezi známé české spisovatele, kde se poprvé setkala s Boženou Němcovou, která na ni měla v budoucnu značný vliv. Nebyla to ale jen Božena Němcová, se kterou se Světlá sblížila. Poté, co se ocitla mezi členy literární skupiny českých básníků a prozaiků májovci, seznámila se také s dvěma spisovateli, jejichž literární tvorba i blízké osobní vztahy měly na Světlou značný dopad – Vítězslavem Hálkem a Janem Nerudou, který ji ovlivnil nejvíce a také se

20 SVĚTLÁ, K. *Ještědské povídky*, str. 9.

do ní zamiloval. Karolina Světlá sice měla k Janu Nerudovi hluboký citový vztah, ale nikdy jej nenechala přerůst z přátelství v lásku. Z vlastního popudu jejich vztah ukončila už v roce 1862.

Světlá obdivovala francouzskou literátku George Sandovou (1804–1876), která se věnovala zejména psaní próz s venkovskou tematikou. Shodovala se s jejími názory na sociální problémy člověka a společnosti. Téměř všechny hlavní hrdinky v jejích venkovských prózách jsou proto velmi ušlechtilé a svou láskou a obětavostí pomáhají svým partnerům, kteří chybují. Na základě komparace tvorby obou spisovatelek přirovnával Jan Neruda romány Světlé ve své době k významným dílům evropského písemnictví.²¹

Když pak v 19. století vznikala hnutí za emancipaci žen, zapojila se do nich i Karolina Světlá. Byla vůdčí členkou hned několika emancipačních spolků. V roce 1871 založila Ženský výrobní spolek český, který několik let řídila. Cílem tohoto spolku bylo pomoci dívkám nejen z chudých rodin, aby se jim dostalo dostatečného vzdělání a našly vhodná zaměstnání. Mezi tyto dívky patřila například i česká básnířka, libretistka a spisovatelka Eliška Krásnohorská (1847–1926).

Určitou dobu pracovala i jako novinářka a soustředila se zejména na téma postavení ženy v tehdejší společnosti. V mnohých jejích literárních dílech se proto objevuje téma mravně silné, emancipované ženy, schopné obětovat se pro vyšší ideály.

Karolina Světlá žila v Praze, ale každé prázdniny trávila v rodišti manžela ve Světlé pod Ještědem. Kraj s nedotčenou a ničím nespoutanou přírodou se jí velmi zalíbil stejně jako každodenní život místních prostých obyvatel. Podještědí uchvátilo Světlou natolik, že ji inspirovalo k napsání několika románů a povídek. Cíleně tak ve svém díle zdokumentovala ještědské prostředí, zvyky a obyčeje místních lidí a v neposlední řadě zachytila ve své tvorbě také ještědské nářeční rysy. Protože se v tomto kraji cítila více doma než ve městě, změnila si rodné jméno a přijala umělecký pseudonym Karolina Světlá.

Ve své tvorbě navázala na dílo Boženy Němcové, otevřeně se hlásila k vlastenectví, byla odpůrkyní měšťáctví, bojovala za práva žen a zastávala se prostého lidu.

Od mládí ji sužovaly různé nemoci, jež v roce 1878 vyústily ve vážnou oční chorobu, která jí značně ztěžovala literární činnost. Musela tedy svá díla diktovat. V této době se jí oporou a blízkou přítelkyní stala její neter Anežka Čermáková-Sluková (1864–1947), která u ní pracovala jako její sekretářka a společnice.

Když v roce 1892 zemřel její manžel a ani její zdravotní stav se nezlepšil, rozhodla se Světlá omezit svou literární činnost. Od roku 1887, kdy naposledy navštívila venkov a svůj

21 HAMAN, A. *Trvání v proměně: česká literatura devatenáctého století*, str. 206.

milovaný Ještěd, neopustila rodnou Prahu, kde po dlouhé nemoci 7. září roku 1899 zemřela ve věku šedesáti devíti let.

3.2 Venkovská tvorba Karoliny Světlé

Počáteční literární práce Karoliny Světlé vycházely za jejího života především časopisecky – nejčastěji v Lumíru, Zlaté Praze, Květech, Světozoru a Osvětě – později ve svazcích různých knižnic, z nich můžeme vzpomenout Matici lidu či Ottovu Lacinou knihovnu národní.

Nejúspěšnějším konečným souborným vydáním autorčina díla jsou její Sebrané spisy, které vycházely od roku 1899 do roku 1904 v nakladatelství Jana Otty.

V následujícím výčtu uvádím seznam literárních děl Karoliny Světlé, která se zabývají venkovskou tematikou. Díla jsou seřazena chronologicky podle roku vydání.

1. povídka *Sefka* (1859)
2. povídka *O krejčíkově Anežce* (1860)
3. povídka *Lesní panna* (1863)
4. povídka *Cikánka* (1863)
5. povídka *Skalák* (1863)
6. povídka *Lamač a jeho dítě* (1864)
7. román *Vesnický román* (1867)
8. pověst *Z Ještěda* (1867)
9. román *Kříž u potoka* (1868)
10. román *Kantůrčice* (1869)
11. román *Frantina* (1870)
12. povídka *Večer u koryta* (1870)
13. povídka *Hubička* (1871)
14. povídka *Mladší bratr* (1871)
15. povídka *Námluvy* (1872)
16. povídka *Ten národ* (1872)
17. román *Nemodlenec* (1873)
18. povídka *Nebožka Barbora* (1873)
19. povídka „*Přišla do rozumu*“ (1878)
20. povídka *Teta Vavřincová* (1879)
21. povídka *Modřín Marie Terezie* (1880)

22. povídka *Meluzína* (1880)
23. povídka *Divousové* (1882)
24. romaneto *Z vypravování staré žebračky* (1884)
25. povídka *Hospodská v Levitovicích* (1885)
26. romaneto *V hložínách* (1885)
27. povídka *Satanáš* (1885)
28. pověst *Poslední poustevnice* (1886)
29. povídka *Kterak se dohodli* (1887)
30. romaneto *Černá divizna* (1887)
31. povídka *Josefů Josef* (1887)
32. povídka *Větrně* (1888)
33. povídka *Ze starých časů* (1889)
34. romaneto *U sedmi javorů* (1890)
35. povídka *Blázínek* (1891)

Několik jejích povídek později vyšlo v povídkových souborech *Kresby z Ještědí* (1880) nebo *Hubička a jiné ještědské povídky* (1963).

Další literární díla Karoliny Světlé, která stojí za zmínku, jsou vzpomínkové knihy *Upomínky* (1874) a *Z literárního soukromí* (1880), kde autorka pojednává o svém životě. Tyto knihy obsahují vedle korespondence Karoliny Světlé také ukázky její tvorby.

4 Cesta Karoliny Světlé k tvorbě ještědských povídek

Protože ve své práci představuji Karolinu Světlou jako tvůrkyni venkovských povídek z oblasti Podještědí, je třeba nejprve zmínit jisté faktory a vlivy, za kterých se autorka rozhodla zpracovávat tento typ próz.

4.1 První setkání s Ještědem

Karolina Světlá poprvé spatřila ještědské prostředí asi rok po svatbě s Petrem Mužákem – v roce 1853. Na venkov do rodného prostředí svého manžela odjela na doporučení lékařů, aby se vyléčila z těžké nemoci a především zapomněla na smrt své dcery, která pro přílišnou slabost zemřela několik měsíců po porodu.

Zpočátku byla Světlá nadšena vědomím, že spatří venkovské prostředí na vlastní oči, ale brzy se sama přesvědčila o tom, že život na venkově není takový, jak si ho jako měšťanská dívka vysnila. Svěřovala se o tom i ve své vzpomínkové knize *Z literárního soukromí I*.

*Okřála jsem již napřed při myšlence, že poznám venkovský život konečně ve své původní ryzosti. Ale jest nám smrtelníkům již jednou souzeno, že si musíme každou zkušenost vykoupit, rozmazlená měšťáčka vycedila značné toky slzí zjevně i potajmu, než se do hor vpravila.*²²

Nesnáze na dívku z města při jejím prvním pobytu na venkově čekaly na každém kroku.

*Ze všech stran hrnuly se na mne nebohou nehody neslýchané a netušené. Kdykoli jsem vyšla z dveří malého baráčku, kde jsem byla ubytována u milých příbuzných, praštila jsem se o nízké dveře do choré hlavy, nebyla jsem zvyklá se sehnout, kdykoli jsem vyšla, padla jsem pravidelně, zapomněla jsem nad čarovnou vyhlídkou, že není v Ještědě krom zasetych polí místočka, kde by neleželo kus skály. V noci zas provozovaly velké myši rodiny okolo postele mé bezuzdné reje.*²³

Světlá si s postupem času začínala uvědomovat, že chce-li se vpravit do místního prostředí i mezi prostý lid, musí se přizpůsobit zdejším zvykům a odložit svou městskou zhýčkanost. Ve svých vzpomínkách se zmiňuje o tom, že stačila jen pouhá drobnost – změnit si oděv – aby byla mezi obyvatele hor přijata.

Nerozmýšlela jsem se ale dlouho, udělala jsem si do šatů na loket hluboké zakladky, koupila jsem si na jarmarce střevíce se cvočky a uvázala jsem si proti větru a slunci šátek na ušíčka na hlavu, což sice nepřispělo k zachování jemné a bílé pleti, ale co bylo velmi praktické. Teď teprv jsouc Ještědačkám podobna, co do kroje přestala jsem býti pro ně cizou

22 SVĚTLÁ, K. *Z literárního soukromí I*, str. 515.

23 Tamtéž, str. 515.

*vetřelkyní. Sousedky mi počaly říkat místo „paní“ Pražačko, udělaly mi mezi sebou vždy ochotně místo a všechny děti příbuzné neb nepříbuzné volaly na mne „pražská tetičko“.*²⁴

Tím, že se dostala mezi obyvatele Ještědska a získala si svou laskavostí a chováním jejich důvěru, mohla začít pozorovat každodennosti jejich života, objevovat krásy okolní přírody i místních obyčejů a v neposlední řadě sbírat lidovou slovesnost. To vše přispívalo pozitivně k její následné literární činnosti.

4.2 Vliv Ještědska na tvorbu Karoliny Světlé

ŠŤASTNÝ JEŠTĚD, ŽE NAŠEL SVOU SVĚTLOU,
A ŠŤASTNÁ SVĚTLÁ, ŽE NAŠLA SVŮJ JEŠTĚD.²⁵
(Vítězslav Hálek)

Literární tvorbu Karoliny Světlé je možné rozdělit do dvou částí podle námětových oblastí, jimiž se během svého života zabývala. Jednou z nich byla oblast próz, jež zachycovaly městské prostředí. Za umělecky i objevitelsky významnější je však považován okruh jejího literárního díla zpracovávající náměty z osudů ještědského lidu. Tento tematicky rozsáhlý okruh zahrnuje velké množství různých prozaických útvarů.

Jedním z hlavních cílů literární činnosti Karoliny Světlé bylo vytvořit taková díla, která by umožnila čtenáři seznámit se s povahopisem a historií českého lidu. Světlá zastávala názor, že se počet děl zpracovávajících venkovskou tematiku nepříznivě zužoval, protože jen málo autorů bylo ochotno se této látce věnovat. Vytváření děl s venkovskou tematikou totiž vyžadovalo dokonalou znalost prostředí venkova, kam bylo ochotno vstoupit jen málo autorů pocházejících z města. Skutečnost, že tedy Světlá poznala kraj pod Ještědem, považovala za příležitost, aby se sama této látky chopila a zpracovávala ji ve své tvorbě.

*Piši proto vesnické povídky, poněvadž se tato látka ztrácí od roku k roku... Každý může psát ze sociálního života jiných vrstev, ale aby mohl psát ze sociálního života lidu, k tomu musí mezi ním žít v chaloupkách jeho, a nikoli s oken panského domu naň pohlížet. - Mně štěstí to se přihodilo.*²⁶

Na zapomenuté Ještědsko pohlížela jako na kraj, který se se svou houževnatostí a svérázností udržoval na česko-německé hranici, a přitom si zachovával nejen český jazyk, ale také tradice.²⁷

24 SVĚTLÁ, K. *Z literárního soukromí I.*, str. 518.

25 Vítězslav Hálek v „Květech“ roku 1869.

26 ŠPIČÁK, J. *Karolina Světlá v Podještědí: Průvodce museem Karoliny Světlé v Českém Dubě*, str. 15.

27 POHORSKÝ, M. *Dějiny české literatury* 3, str. 120-133.

Tak jako autoři většiny venkovských próz také Karolina Světlá zachycovala nejen folklorní tradice Ještědska, ale zejména se soustředila na popis zvláštností a povahy horské krajiny. Právě ta totiž hrála téměř v každém jejím díle významnou roli a stávala se základním pilířem při utváření děje jednotlivých příběhů.

Nebyla to ale jen krásná horská příroda Ještědska, která Světlou tolik okouzila, byl to především podještědský lid, který ji inspiroval nejen v literární tvorbě, ale i v životě. Předkládala čtenářům jeho věrnou charakteristiku a prostřednictvím jednotlivých postav se snažila řešit četné etické a morální otázky, které ve své době považovala za všeobecně problematické. Z tohoto důvodu se snažila zejména vyzdvihovat nezištnost a obětavost venkovského lidu. Kladla důraz na čistotu a upřímnost lidského srdce i na skromnost. Takovéto pojetí života bylo složité a sporné. Její ještědské romány a povídky tak velmi často obsahovaly mnoho utopických myšlenek o ideálním obrazu lidské společnosti.²⁸

Ještědský kraj pomáhal Světlé myšlenkově i duševně dozrát, jak se sama svěřovala v jednom z dopisů své sestře Žofii z 31. srpna 1860: *Jsem zde na vysokých školách života, musím se vyznati, že se zde učím lidi a jejich smýšlení mnohem lépe než v městě znáti, a což teprve lid.*²⁹

Především se však v Podještědí dovzdělávala i jazykově. Sama si na počátku své literární tvorby stěžovala na své nedostatečné znalosti češtiny. Těžko se pak mohla učit od zpola poněmčelé městské společnosti, která v českém jazyce sama chybovala. Byl to tehdy Vítězslav Hálek, jenž Světlou cíleně podněcoval k tomu, aby využila této příležitosti a naslouchala venkovskému lidu, který se českého jazyka nikdy nevzdal.

*„....ze všech mluvnic dohromady se nenaučí za rok tolik, co vyzíská za jediný měsíc, bude-li pozorně a s uvědoměním naslouchati, kterak v jejím Ještědě mluví lid.“*³⁰

Světlá vzala Hálkova slova za svá a plně se vložila do studia nejen českého jazyka, ale také lidu, rčení, úsloví, zkazek i pověstí, které si pečlivě zapisovala, čímž si postupně utvářela jeden ze základních textových dokumentů známý jako „*Světelské floskule*“, který později vyšel pod názvem *Ze zápisků Karoliny Světlé* a který uplatňovala při tvorbě ještědských próz po celou dobu své literární činnosti a díky němuž podávala cenné obrazy nejen ještědské krajiny a vesnických statků, ale také obrazy četných lidových zvyků, pověr, říkadel i nářečních zvláštností.

K horám vázal Světlou hluboký citový vztah, který se odrážel i v jejím díle. Vše romantické stavěla do kontrastu s rozumem a realitou, čímž do děje vnášela dynamičnost

28 POHORSKÝ, M. *Dějiny české literatury* 3., str. 120-133.

29 SVĚTLÁ, K. *Z literárního soukromí II.*, str. 98.

30 ŠPIČÁK, J. *Karolina Světlá*, str. 39.

a napětí. Nikdy však těmto romantizujícím prvkům nedala přerůst přes reálný a rozumový základ příběhu, o čemž se zmiňuje i Ivo Říha ve své monografii, kde stvrzuje, že se autorka sama ohrazovala vůči jakýmkoli obviněním z přílišného idealizování.³¹

Reálnost jednotlivých příběhů také podtrhuje fakt, že Světlá ve své tvorbě využívala osudů skutečných lidí. V jedné z jejích prvních povídek *Lesní panna* se odráží osud jednoho z předků jejího manžela, který byl údajně manželem lesní panny. Povídka *Sefka* byla vystavěna na životních osudech Mužákova staršího bratra a jeho dcery. Nebyly to ale jen reálné osudy rodinných příslušníků, které Světlou inspirovaly, v nejednom příběhu se odráží i život konkrétních obyvatel z ještědských hor. Povídka *Lamač a jeho dítě* čerpá reálný základ ze života osvíceného horského lamače skal, se kterým se Světlá osobně seznámila při jednom ze svých letních pobytů na venkově.

V ještědských románech se odráží také zájem Světlé o náboženskou historii českého národa. V reformační protestantské víře spatřovala nejen sílu, ale především ji spojovala se slavnou minulostí českého národa. Úmyslně proto ve svých románech a povídkách stavěla protestantskou víru do kontrastu s tamním katolickým náboženstvím, ve kterém spatřovala úpadek národa.³²

Na venkovských prózách týkajících se Ještědska se také nejvýrazněji projevila autorčina umělecká osobitost. Plně v nich prosazovala svou bohatou a barvitou fantazii, která jí napomáhala utvářet pestré příběhy. Pro dosažení větší přirozenosti vkládala do jazyka dialektismy, lidová úsloví, pořekadla, písně aj. Snažila se, aby se jednotlivé texty přibližovaly lidovému vyprávění, na druhé straně zase ovšem využívala rozsáhlých, biblicky členěných souvětí s velebnou intonací i četných metafor, které působily uměle. Nejsilnější uměleckou působnost nesla ta díla, ve kterých využívala svých osobních zkušeností a ve kterých mohla poukázat na to, jak lidé skutečně uvažují, cítí a žijí.³³

Ještědské prostředí i tamní obyvatelstvo podstatně zasáhly do duševního vývoje Johanky Rottové. Nejenže jí přinesly nový pohled na svět a společnost, ale také díky nim dosáhla národního uvědomění a morálního sebezdokonalení. Především však Ještěd přispěl k pozitivnímu vývinu její literární činnosti a završil proměnu Johanky Rottové ve spisovatelku Karolinu Světlou.

31 ŘÍHA, I. *Možnosti četby: Karolina Světlá v diskurzu literární kritiky druhé poloviny 19. století*, str. 216.

32 JANÁČKOVÁ, J. *Česká literatura 19. století: Od Máchy k Březinovi*, str. 64.

33 POHORSKÝ, M. *Dějiny české literatury 3.*, str. 120-133.

5 Obecný přehled charakteristických rysů vesnické realistické prózy

Ještědské povídky a romány Karoliny Světlé vypráví především o životě a lidech žijících ve venkovském prostředí, díky čemuž tato díla spadají do žánru venkovské prózy. Z tohoto důvodu se v rámci této kapitoly pokusím uvést obecné charakteristické rysy, které jsou pro prózu s venkovskou tematikou tak typické. Oněch rysů následně využiji v dalších kapitolách, kde díky nim ukáži, jakým způsobem se venkovské prózy chopila Světlá a jak onu látku předávala čtenářům.

Vesnická próza se stala jedním z ústředních žánrů, kterými se spisovatelé zabývali, ve 2. polovině 19. století. Autoři si vybírali vždy jen jeden určitý kraj nebo oblast, kterou se snažili ve svých dílech detailně vykreslit. Jednalo se většinou o regiony, k nimž měli blízký citový vztah nebo z nich sami pocházeli.

Autoři především usilovali o zachycení lokálních charakteristik konkrétního regionu. V jejich dílech se tak cíleně objevovaly detailní popisy krajiny, interiérů a lidských obydlí. Venkovský člověk byl vždy závislý na přírodě a jejích zdrojích, a proto autoři kladli důraz zejména na zachycení prostředí, v němž tamní obyvatelé žili. Popisy krajiny byly barvitě, pestré a detailní tak, aby u čtenářů docházelo k navození smyslových dojmů.

Dalším výrazným rysem venkovské prózy bylo věrné vykreslování postav, které se týkalo nejen jejich zevnějšku a stylu oblékání, ale také jejich povahových rysů, jednání a nářečních promluv. Autoři se v rámci tvorby venkovského románu navraceli k tradičním základům lidské existence a reagovali tak na rozvoj moderní civilizace, která zapříčinila odcizení člověka od přírody a rodiny, ale také obce. Venkovské prostředí nacházející se v panenské přírodě bylo dobrým základem pro zobrazení etických a morálních hodnot, které byly v městském prostředí potlačovány. Postavy tak byly většinou zobrazovány jako lidé dobrosrdeční s vysokými morálními hodnotami.

V rámci venkovské prózy byly také zdokumentovávány etnografické rituály, které jsou už odedávna neododdělitelnou součástí venkova. Venkovský lid si udržuje některé folklorní tradice dodnes. Mnohé tyto rituály měly prastaré kořeny a často spěly k úplnému vymizení. Tyto prvky nabývaly často v dílech jednotlivých autorů podobu lyrizovaných popisných pasáží. Obdobně je tomu také u vesnických zvyků, svátků a slavností. Popisy jarmarků, tancovaček, muzik, svateb, pohřbů i Vánoc aj. jsou vždy velmi bohatě a barvitě vyličený.

Ve vesnických prózách byl mimo jiné také kladen důraz na víru v boha. Náboženská tradice byla neodmyslitelnou součástí venkova stejně jako pověrčivost, která se šířila mezi

tamními obyvateli a ve velké míře ovlivňovala jejich životy i jednání. Náboženství se stalo jedním ze základních motivů venkovské prózy, které autoři notně využívali. Častěji se však soustředili na motivy žebráctví, bídy a chudoby, tradiční zdroje obživy, pašeráctví, loupežnictví aj. Tyto motivy a mnohé další měly vliv na volbu témat, která autoři venkovských próz zpracovávali. Nejčastěji se jednalo o sociální problémy, které byly typické pro daný region a které se týkaly zejména mezilidských konfliktů, rodinných a generačních vztahů, nerovného postavení žen a dívek ve společnosti, bojů lidí se smyslem pro cit a lidskost proti lidem zlídným a chamtivým. Řada těchto témat zůstala nadčasová.

Z výše uvedených motivů jasně vyplývá, že se s postupem času začínaly odhalovat i nedostatky života na venkově. Venkov přestal být stavěn jako idylický obraz do protikladu se „zkaženým městem“. I přesto však idealizování obyvatel venkova zcela nevymizelo a zachovávalo se v dílech některých autorů, z nichž můžeme vzpomenout například Josefa Holečka. K idealizaci docházelo zejména prostřednictvím nevšedních hrdinů, kteří vynikali mravní čistotou, tělesnou houževnatostí nebo duševní silou.

Venkovský román je žánrem, který se uplatňuje i v současnosti díky úzkému vztahu zejména k mýtu a idyle. Zesilují však mytizující a baladické tendence.

6 Motivy v ještědských prózách Karoliny Světlé

V této části bakalářské práce se pokusím obecně nastínit nejčastější motivy autorčiny ještědské tvorby, jimiž se snažila vystihnout horské prostředí Podještědí a povahu místních obyvatel.

6.1 Lidská obydlí

Důvěryhodnost a přesnost – tak by bylo možné vystihnout popisy lidských obydlí v povídkách a románech Karoliny Světlé, ze kterých je zjevná její dobrá znalost prostředí. Mnohdy zachází až do úplného detailu, kdy se zmiňuje o vzorech na jednotlivých kusech pestře malovaného nábytku. Nejčastěji se jedná o vzory květin, ptáčků, andělů aj. Světlá oslavuje lidskou kreativitu a z jejích popisů číší nadšení a radost. Dokázala vyobrazit malebné a kouzelné vesnické chaloupky, rozlehlá a honosná rychtářská sídla, ale i obydlí těch nejhudších. Každé takové prostředí je vylíčeno podle sociální situace postav, čímž poukazovala na velké společenské rozdíly, které na venkově panovaly.

V ještědských románech a povídkách se odráží hravost a veselost lidských obydlí. Lidé v Podještědí využívali pro stavbu i zvelebování svých sídel především přírodní materiály. Jelikož byli silně věřící, nikdy v jejich sídlech Světlá neopomenula zmínit náboženské předměty, jak tomu je například i v románu *Nemodlenec*. Následující ukázky nastiňují, jak vypadaly interiéry lidových obydlí.

V síni taktěz prázdno a ticho. Ach, tu v koutě stojí ještě jarmara staré truhlárky. To na ní ptactva a kvítí namalovaného! Ted' již ani tak pěkné jarmary nedělají; natřou je jedinou barvou a dost. Však tu dlouho státi nebude, sestra Cívkové brzo kamsi na špejhar ji odstěhuje, a postaví si právě na to místo svou, aby ukázala, že ona tu ted' paní.³⁴

Sáhla tedy do skouly v dřevěné, černě oleštěné stěně, kde měla rozčesák svůj uložený, a začala si ty své dlouhé vlasy hladit, až se svítily jako kaučí peří; nato je rychle zavázala zatačkou pěti pramínky, každý jiné barvy, pletenou, a co by byl tři napočítal, měla rulík zatočený a loktušku na ušíčka zavázanou.

Honem otevřela malovanou truhlu vedle v komůrce a vytáhla si z ní svůj široký sváteční fěrtoch a damaškový životek.³⁵

Světlá se nesoustředila jen na popis interiérů lidských obydlí, v její tvorbě se objevují i popisné pasáže, kde se zaměřuje na exteriéry, o čemž vypovídá následující ukázka z povídky *Námluvy*.

34 SVĚTLÁ, K. Námluvy, In. *Ještědské povídky*, str. 278.

35 SVĚTLÁ, K. O krejčíkově Anežce, In. *Ještědské povídky*, str. 104.

Zblízka teprve viděti, že mají u truhlářů tuze pěkný domek. Lišty jsou bílé, stěny proružovělé a oblíny tmavočervené, jak to do té nynější mody teď všude na horách malují. Okolo oken u sednice pne se růže, ještě na ní bůhvíco poupat polorozkvetlých a v kraji zajisté po růžích nikdež již památky. Řikává Havel, že mu stojí jeho zahrádka za království, je to na ní vidět, že ji má oblíbenou a jakou si dává s ní práci. Všechny stromy má pěkně do kulata přistřižené, zrovna jako kupky, v řadách za sebou postavené, jako vojáky. Kde má to ovoce na nich přemoci, u každé sněti podepěra. Hle! Tam i besídka, celá obrostlá terčemi bílými a červenými – to jsou ty jeho barvy – není do ní pro květ ani vidět.³⁶

Každodenní život obyvatel horského prostředí byl ovlivňován zejména střídáním ročních období. V zimě, která znemožňovala lidem četné množství prací, se soustředili například na předení, a ve zbývajících ročních obdobích se pak intenzivně věnovali práci na polích, pásli dobytek atd. Zatímco muži se většinou soustředili na polní práce a stavební činnost, která byla spjata s udržováním obydlí, ženy pečovaly o dobytek, o domácnost a zajišťovaly její běžný chod, o čemž vypovídá následující ukázka z povídky *Hubička*.

Odzvonili poledne a začali podtrhovat. Děti, které si hrály na návsi, toho si ovšem nepovšimly, mužští smekli sice čepice, ale koukali při tom také, jako kdyby se právě nic obzvláštního nedělo; jen ženštinami to škublo. Nechaly vše stát a ležet, ta u kamen, kdež právě dovařovala oběd, ona zas v chlévě, kdež v polách dojila, třetí na komoře, kdež vyháněla za prvního teplého sluníčka zimní prach, a kde která byla, všechny se sběhly na obecné v takových případech shromaždiště, pod starou lípu, rozkládající svoje mohutné staleté větve vedle starého kostelíku uprostřed pohorské vesnice.³⁷

6.2 Postavy a jejich charakteristika

Karolina Světlá rodný kraj svého manžela velmi dobře znala stejně jako místní obyvatele, z nichž mnozí byli jejími blízkými přáteli. Byl to právě venkovský lid, který v mnohém Světlou inspiroval, když vykreslovala postavy svých románů a povídek. V jednotlivých příbězích utvářela obrazy reálných lidí, se kterými se sama setkala nebo o nich slyšela. Pokaždé to ale byli lidé neobyčejní a výjimeční se vzácnými vlastnostmi nebo žijící svérázným životem, na kterých mohla demonstrovat hloubavého ducha prostých lidí a zlomit tak předsudky společnosti o zaostalosti venkovanů.

Jelikož Světlá ve své tvorbě uplatňovala především didaktický aspekt, snažila se vytvářet takové postavy, které by sloužily jako dokonalý mravní vzor. Tyto autorčiny snahy však vedly

36 SVĚTLÁ, K. Námluvy, In. *Ještědské povídky*, str. 277.

37 SVĚTLÁ, K. Hubička, In. *Ještědské povídky*, str. 228.

k tomu, že většina postav byla výrazně idealizovaná a vykreslené vzory tak byly mnohdy v reálném životě neuplatnitelné.

Světlá do centra svých románů stavěla většinou ženské hrdinky, které oplývaly nejen krásou, rozumem a inteligencí, ale také ctností a mravností. Vždy jsou schopné sebeobětování i za cenu, že ztroskotá jejich vztah s mužskými protějšky nebo se samy uvrhnou do neštěstí a chudoby. Postavy něžného pohlaví pokaždé zcela jasně mravně převyšují své mužské partnery, a zatímco ony nikdy nesejdou na scestí, a jejich mravní přesvědčení zůstává stereotypně dodrženo od začátku příběhu do konce, postavy mužských hrdinů výrazně kolísají a mohou se v průběhu děje měnit povahově. Vyrovnaný člověk se tak může s postupem děje vyvinout v člověka rozpolceného a naopak. Zejména v pozdějších prózách se Světlá soustředila na psychologizaci postav. V rámci jednotlivých příběhů detailněji prokreslovala povahy hlavních hrdinů a zaměřovala se na líčení jejich vnitřních pocitů a emocí. Psychologický aspekt se uplatňuje zejména v povídkách *Hubička* a *Lamač a jeho dítě*.

Několika jednotlivými postavami se zabývám v teoretické části bakalářské práce.

6.2.1 Popisy krojů a oděvů

Světlá věnuje značnou pozornost popisu oblečení postav. Osobitý ráz oblékání venkovského lidu žijícího v horském prostředí je jedním ze základních charakteristických rysů, který Světlá ve své tvorbě zdůrazňuje. Nejenže se kroje tamních obyvatel liší od krojů, které nosí lidé v jiných krajích Čech, ale vyznačují se také svou praktičností pro život v horském prostředí.

Zejména se soustředí na popis krojů ženských hrdinek. Horalky nenosily sukně dlouhé až na zem, aby si je tak snadno v horském prostředí neponičily a nezašpinily. Před silným větrem a sluncem se bránily buď čepci, nebo šátky, které si uvazovaly kolem hlavy. Většina prostých žen v Podještědí chodila bosa. Detailnější popisy oděvů venkovských žen z Podještědí najdeme například v povídce *O krejčíkově Anežce*.

*Na Anežce zato všecko jen jen brnčelo. Měla svůj červený soukenný živůtek s tím modrým vyšíváním, který měl místo proramků modré mašle s křídloma as do polou zad. K tomu tenkou bílou košili u krku v samých základkách shrnutou a u ní široký výložek. - Matka jí půjčila svou zelenou hedbávnou svatební sukni žlutě lemovanou a široký bílý fěrtoch. - Jindy sice si chodila v bílém kulatém čepci, ale dnes musela mít co družice věnec. Dělaný byl tuze drahý; uvila si tedy živý ze samých konvalinek, v Mužákové koutě na horách jich vždycky na jaře bývá jako by bílou plachtu na zem prostřel.*³⁸

38 SVĚTLÁ, K. O krejčíkově Anežce, In. *Ještědské povídky*, str. 118.

Což Anežka, ta si nic z toho nedála a ráda se po selsku nosila, ba ani dost málo ji to nemrzalo, že si chodí matka v tento den v kanduši a ve svátek do kostela v kabátku s varhánky, a že jde tatík vedle ní v krátkých koženkách, v dlouhých bílých punčochách a bakánčatech a že má za špičatým kloboukem s fáborem svatý obrázek zastrčený. – Ale Bětku, Bětku – tu to pátilo jako její hříchy.³⁹

6.3 Způsob stravování

Horské prostředí nepřinášelo lidem mnoho možností, jak by se mohli stravovat. Pravidelný přísun potravy navíc mnohdy ztěžovala jejich chudoba. Na bohatších statcích býval jídelníček pestřejší. Nejčastějšími surovinami, které mohli zpracovávat, bylo obilí, zelenina, ovoce, luštěniny, mléko, vejce a brambory.

Často prodal tatík v blízkém městečku přízi bez výdělku nebo se škodou, aby jen mohl něco k jídlu přinést, ačkoli už dlouho nosil místo chleba – šátek otrubů.

Jakého to bylo pláče od těch dětí, že není více chleba, že nedostávají než placky otrubní se sbíraným mlékem zadělané! Co se nabědovaly, že to škrábe při polykání v krku! Ale Sefka se jim vysmála, ačkoliv jí oči přetýkaly, a stála na svém, že jsou placky chutnější než chléb; i předříkávala jim to tak dlouho, až je skoro přesvědčila.⁴⁰

Zejména pak o svátcích, muzikách, svatbách a dalších slavnostech bylo dbáno na to, aby bylo pohoštění co nejbohatší. I s výše uvedenými surovinami dokázali horalové utvářet velmi rozmanitý jídelníček – jako důkaz může posloužit popis vánočního menu, které Světlá zachytila ve *Vesnickém románu*.

6.4 Tradiční zdroje obživy

Z důvodu nedostatků jiných pracovních příležitostí se základním zdrojem obživy venkovanů stávalo většinou zemědělství. Obdělávání půdy, kterou prostředí venkova nabízelo, bylo u prostého lidu tradicí a zvykem po mnoho generací už od nepaměti. Lidé byli odkázáni na přírodu, která ve velké míře ovlivňovala jejich živobytí. Pokud nastala horka nebo přišlo krupobití, hrozilo nebezpečí, že o svou těžce vypěstovanou úrodu přijdou. S nedostatkem potravin pak nastávala bída a hlad, což u mnoha lidí vedlo k postupné destrukci.

Nejčastěji se pěstovalo obilí, luštěniny a brambory, případně se zakládaly ovocné sady. Především obilí – zejména žito, které snášelo i nižší horské teploty – se stalo základní

39 SVĚTLÁ, K. O krejčíkově Anežce, In. *Ještědské povídky*, str. 105.

40 SVĚTLÁ, K. Sefka, In. *Ještědské povídky*, str. 54-55.

surovinou pro výrobu pokrmů. Po dalším zpracování ve mlýnech vznikla z obilí mouka, která byla jednou ze základních přísad ke zhotovení různých druhů pečiva.

Nebylo to ale jen zemědělství, které venkovský lid živilo. Dalším zdrojem obživy byl chov dobytka a s tím související pastevectví. Rozsáhlé horské planiny a louky byly ideálním prostředím, kde se dobytku dostávalo dostatečného přísunu potravy. Zmínky o pastevectví se nejčastěji objevují v povídce *Skalák*, kde se hlavní hrdina Jáchym živil určitý čas jako pastevec.

Nespravedlivá zášť soudruhů byla v něm vzbudila horoucí nenávist, a on je týral, napaloval a sužoval tak dlouho a tak vybraným způsobem, až dosáhl, co chtěl: vše muselo na pastvě jít podle jeho hlavy, a on poroučel těm, kteří ho byli považovali za špatnějšího, než byli sami.

Částečně vládl jimi dle práva, neb byl nejjobratnější a nejsilnější ze všech. On teprv učil skotáky, jak se má topit oheň, jak se má lézt na stromy, kde hnízdí ten a kde zas onen pták, kolik vaječek snese každá samička a podle čeho se rozeznávají. Nikdo neuměl napodobit hlasy těchto malých zpěváků jako on, nikdo si nedovedl udělat takovou zvuknou píšťalku jako on, nikdo bič, který by byl tak práskal, jako by z desíti pušek najednou vystřelil, a nikdo neměl tak vycvičeného psa jako on.⁴¹

Napásat svůj dobytek do hor chodili i jednotlivci. Například v povídce *Lamač a jeho dítě* chodila lamačova dcera Dorotka každý večer pást svou kozu.

„Každý den se rozmýšlela, má-li se přec na ty Pláně vydat, a každý den vedla kozu do Kamenného lesa. Ale té se tam nelíbilo, nemohla si mezi stromy bez překážky poskočiti jako nahoře, kde bylo všechno její. I Dorotce se zdálo v lese tak smutno jako v lomě; všude samá houština, samý jen stín a chlad, a ona tak ráda viděla do nebe, libovala si tam, kde bylo volno a slunečno.

„Nejsem-li ale přec jen bláhová, že se tu v té mráкотě trápím,“ pomyslí si konečně; „což půjde každý den mlynářský po Pláních, jemuž se zachce strojit si ze mne blázny, protože viděl větší kus světa než já? Pasu tam léta a nikdy se mi tam nic nepříhodilo. Co bylo jednou nemusí být pokaždé. Kdoví, kde je milého mlynáře již konec.“⁴²

Mezi základní zdroje obživy venkovského obyvatelstva patřilo také tkalcovství a předení. Tkalcovskou práci zastávali především muži, zatímco ženy vykonávaly jen pomocné práce. Z důvodu chudoby, která sužovala mnoho rodin, se však mnohem častěji stávalo, že se tkaní látek ujímaly i ženy a dospívající děti, neboť tkalcovství přinášelo dobré zisky. Tkalci se

41 SVĚTLÁ, K. *Skalák*, In. *Ještědské povídky*, str. 148.

42 SVĚTLÁ, K. *Lamač a jeho dítě*, In. *Ještědské povídky*, str. 185.

vydávali do několik kilometrů vzdálených okolních měst, kde své výrobky sami prodávali. Chodit na daleké cesty museli tkalci bez ohledu na to, jaké zrovna bylo roční období a jaké počasí venku vládlo. Nejinak tomu bylo i u sedláků v případě prodeje jejich zemědělských produktů.

Předem se zabývaly už od nepaměti zejména ženy – aby si tuto každodenní rutinu zpestřily, velmi často se setkávaly kolektivně. Během takovýchto setkání si pak povídaly.

Jak taková sezení venkovanek vypadala, Světlá nastínila v nejedné povídce, mezi něž patří i povídka *Cikánka*, kde se hlavní hrdinka Julina účastní jedné z večerních přástev, ale není na ní příliš úspěšná, protože se zasnila a nedávala pozor na svou nit, která se jí kvůli její neopatrnosti přetrhla.

Přišla na příklad mezi dívky na přástvu, zasedla mezi ně, kolovrat se jí točil tak rychle jako všem ostatním a nit jí běžela mezi prsty rovná jako struna, najednou ale zakoukala se do okna.

„Jen se podívejte, děvčata,“ zvolala, „jak krásně dnes měsíček svítí! Ten náš kostelíček vypadá zrovna jako by ho stříbrem polil. A tam ty stíny těch holých stromů na hřbitovní zdi! Hled'te, honem, hled'te, zdalipak to není, jako by tam tancovalo hejno kostlivců, když s nimi vítr zaklátí? A ty rampouchy tam u koryta! Nejinak, než jako by stálo na sloupech skleněných – že ne?“

A v tom byla nit ve dví v cívce zadrhnutá. Než ji zas našla a vše poopravila, byly děvčata již bůhvíco napředly a Julina zůstala daleko pozadu. Když se pak rozcházely, tu prohlížely její modrchanici a ukazovaly jí své pěkné stejné přádlo, a Julina klopila před nimi zahanbeně oči.⁴³

Ženy a dívky nikdy nelenily a chopily se předem v každé volné chvíli, mnohdy si braly vřetýnka i na pastvu, jak tomu bylo i v povídce *Lamač a jeho dcera*, kde Světlá mimo jiné do svého vyprávění zařadila také několik veršů rýmovaného počítání, které pomáhalo přadlenám udržovat při práci rytmus. Toto počítání se předávalo mezi horačkami z pokolení na pokolení.

Tenkrátě ještě by se byla každá dívka styděla pást, bičičť v ruce, jak to ted' dělávají. Bez vřetena nevyšla žádná ani před stavení; byla by se k smrti za to zahanbila, kdyby ji byl někdo bez práce zahlídl. I Dorotka se zalekla, když jí muselo dílo samo připomenout, že není ještě uděláno; to se jí nebylo ještě stalo. Zahanbena chytila se rychle přinešeného motýdla a motajíc přízi, počítala nahlas horlivě niti do pásma:

*Jedna – nuje,
dvě jsou – nuje,*

43 SVĚTLÁ, K. *Cikánka*, In. *Ještědské povídky*, str. 67.

*tři jsou – nuje,
čtyry – nuje,
seduměnu,
osuměnu,
devětěnu,
desetěnu,
jedenácte
a dvanácte
a třinácte
a čtrnácte
a patnácte
a šestnácte,
sedumnácte,
osmunácte,
devatenácte...*

„Dvacet!“ zvolal za ní veselý mužský hlas.

Dorotky se rychle ohledla. Neznámý hoch v poprášených cestou šatech mlynářských, s ranečkem na zádech, stál před ní, usmívaje se.

„Jak slyším, počítají pohorské přádleny doposud jako jejich praprababičky,“ pravil hoch, ale vzdor úsměvu přece trochu nesměle.⁴⁴

6.5 Žebráctví, bída a chudoba

Bída, hlad a chudoba se v ještědských prózách Světlé vyskytovaly poměrně často. Autorka tak nastiňovala, jak těžký a složitý může být život venkovanů, jejichž hlavními zdroji obživy bylo, jak jsem uváděla již v předchozí kapitole, zemědělství, pastevectví, tkalcovství a předení. Sedláci navíc získávali finanční prostředky z prodeje svých hospodářských výrobků. Prostým chalupářům však velmi často špatně placené domácí ruční práce nestačily ani na koupi základních potravin a vody. Mnoho rodin s větším počtem dětí tak neustále třelo bídu s nouzí a přísuny jídla i dalších životně důležitých produktů byly minimální. O životě venkovských obyvatel v chudobě nebo blahobytu také velmi často rozhodovala příroda a nepřízně počasí.

Jak s osudy lidí může bída a hlad otrásat, ukázala Světlá v povídce *Sefka*, kde chudoba zapříčinila postupnou destrukci nejedné rodiny.

44 SVĚTLÁ, K. Lamač a jeho dítě, In. *Ještědské povídky*, str. 182-183.

Špatné sociální poměry obyvatel venkova nastiňuje Světlá často vykreslováním chudobných obydlí, v nichž jsou mnozí lidé nuceni žít.

*Staří a povážlivější lidé mu vyčítali, že Anežka ničeho nemá, krejčík měl nejmenší baráček v celé vsi a k tomu louku jako dlaň a pole jako píd'; co mohl dceři dát kromě té jedné krávy a toho dřevěného hamparádí do hospodářství? Bylo to skoro hanba pro takového kosáka, jako on byl, na takovou „Evu“ jen pomyslit.*⁴⁵

Na motiv žebráctví Světlá nahlíží dvěma způsoby. Jednou považuje žebráky za základní informátory bloumající po kraji a roznášející venkovským hospodyním nejnovější zvěsti a zprávy. Z tohoto úhlu pohledu jsou žebráci nedílnou součástí příběhu, kterou tamní fiktivní společnost nezavrhne. Mnohem častěji však Světlá nahlíží na žebráky jako na oběti pokrytecké společnosti a ukazuje, jak poctivého a mravně ctnostného člověka mohou lidské předsudky a zloba zničit. Takovýto pohled na žebráctví se objevuje například v povídce *Skalák*, kde hlavní hrdinka Dorotka svým sebeobětováním se pro skalákova syna Jáchyma zůstane společností nepochopena a nakonec skončí odvržena a v osamění jako chudobná žebračka.

*„Vidíš, holka, kam to s tebou přišlo?“ pravil posměvavě; „to máš z toho, žeš mne chtěla! Jen se podívej tam oknem „na luha“, jaký to statečný dvorec, a ty pastviny a pole okolo, tři manské statky by člověk z něho udělal. Mohlas posud na něm sedět a dělat hraběnkou, čtyřmi se vozit a lidi by ti byli líbali ruce; což tě nechtěli pánové od stavu, kteří by byli z tebe udělali jemnostpaní? Ale tys mne chtěla z bláta vytáhnout, a já jsem tě za to stáhl do této díry; čím jsi teď? Žebračkou, tulačkou; pes nevezme od tebe sousto chleba. Kdo by ti to byl jednou řekl, že budeš ráda, když si budeš moci v této sluji odpočinouti, a že bys se pokládala za šťastnou, kdyby tě zde do smrti na pokoji nechali?“*⁴⁶

Podobně je tato problematika nastíněna i v románu *Nemodlenec*, kde se společnost štítící se spodiny záměrně od ní odděluje, čímž naznačuje svou nelibost a odpor k ní.

6.6 Pašeráctví a loupežnictví

Velké množství venkovanů nejen trpících chudobou, ale i bohatých, se uchýlovalo k ilegální činnosti, kterou bylo pašeráctví, jež přinášelo lepší finanční zisky. Horské zalesněné prostředí Ještědu bylo ideálním místem v pohraničí, kudy se pašované zboží z Rakouska-Uherska i Německa dalo snáze pronášet bez povšimnutí pohraniční stráže. Komu se pak poštěstilo a výhodně v Čechách své zboží prodal, mohl si dobře vydělat. Protože však bylo

45 SVĚTLÁ, K. O krejčíkově Anežce, In. *Ještědské povídky*, str. 110.

46 SVĚTLÁ, K. Skalák, In. *Ještědské povídky*, str. 169.

pašování zakázané, do pohraničních oblastí byla nasazována tzv. pohraniční stráž, která měla „pašíře“ chytat. Polapení lidé pak byli souzeni – zpravidla je čekalo několikatýdenní nebo několikaměsíční vězení.

Jelikož byla pašerácká činnost tak výdělečná, začínaly postupně vznikat organizované skupiny pašeráků, které měly velmi systematicky propracované plány pašování i jednotlivé mise. Detailněji byl jeden z těchto systémů zachycen v povídce *Hubička*.

„Jak ti povídám, je to člověk ve všem jak se patří, celý jako můj nebožtík, jako by to byli dva vlastní bratři. Dosud je tak čiperný jako nejmladší jeho syn a nedá si to nikým vzít, sám vede celou šňůru. Táhne za ním deset až dvacet jeho lidí, vždy jeden na sto kroků od druhého, tak tiše, jako by to byli samí z hrobu duchové. Jindy jich táhlo vždy přes padesát, ale copak teď jde to se vším dolů. Ještě skáče po skalách jako kamzík, slyší jako koroptev a cítí strážníka na půl míle cesty. Jak dost málo nekalého pozoruje, ihned dá všem ostatním znamení a zavede je, kudy žádnému špehounu za nimi se nechce.“⁴⁷

Čím dál častěji se stávalo, že se k pašerákům přidávaly i ženy. Jednou z nich byla stará Martinka v povídce *Hubička*, která byla nucena stát se po smrti manžela pašeračkou, aby uživila své děti.

Když Martin zemřel, nabídli pašíři jeho ženě z vděčnosti, že jim vždy rád pomáhal, aby s nimi „chodila“. Znamená to v jejich mluvě, aby jim přicházela času nočního na některé skryté místo do lesů, od pomezí saského k našim horám se táhnoucích, naproti s košem, část zboží přes hranice přelouděného od nich převzala a odnesla, kam a ke komu jí ustanoví, odkud se to pak zas bezpečnými osobami dál dopravilo, až kam to vlastně náleželo, někdy až do Prahy. Martinka přijala jejich nabídnutí tuze ráda, a chodíc s nimi po mnohá již léta, pomohla tím sobě i svým dětem. Všecky je dobře „vybula“ do hezkých míst a sobě při tom také ještě něco uschránila. Při čem jiném by byla tohle dokázala?⁴⁸

Ne všechny ženy ale byly při pašování šikovné a poctivé.

Mělit' pašíři takových nosiček arci několik, z nichž každá v jinou stranu zboží přelouděné jim odnášela, ale žádnou si tak nechválili jako Martinku. Jejich všech hlava, starý Matouš, který pašoval s pěti svými syny, nechával se při každé příležitosti slyšet, že kdyby jednou přestala Martinka s nimi chodit, on že také se vším praští a všeho již raději nechá: tolik mu působily ty ostatní zlosti a mrzutosti. Každou chvíli něco vyvedly, co neměly, tu ztratila jedna část věcí jí svěřených, jiná je zas dosti neopatřila a zkazila, třetí zcela zbytečně koš svůj zahodila, domnívajíc se, že je pronásledována; bývala z nich věru větší škoda nežli zisk.⁴⁹

47 SVĚTLÁ, K. *Hubička*, In. *Ještědské povídky*, str. 257.

48 Tamtéž, str. 253.

49 Tamtéž, str. 253.

Pašeráci, aby byli úspěšní, museli umět své pašované zboží dokonale skrývat.

Stará Martinka si uměla svůj koš vždy tak naličit a zakuklit, že si ještě ani jednou strážník nevzpomněl, potkav ji za ranního šera uprostřed lesa, aby ji zastavil, žádaje si vědět, zdali to nese samá jen jablka či vejce, neb co měla jiného právě na vrch koše narovnáno, či skrývá-li pod nimi cosi jiného, skvostnějšího. Zнала udělat tak poctivou tvář, pozdravila ho tak upřímným hlasem, probírajíc mezi prsty růženec, že měl vždy bezpečně za to, že to buď nějaká máslařka či ovocnářka, kteráž si přivstala, a spěchajíc na postranních pěšinkách za svítání do některého z vůkolních městeček, ostatní prodavačky předejít chce, aby svoje zboží před nimi odbyla. Když se za ní některý přece zastavil, podezřivě ji měře, hned se zastavila také, tázajíc se, chce-li jí dáti počinek? Jakž by jí pak nebyl věřil? Ba několikrát se stalo, že prodala strážníkům k jejich žádosti z koše směle hrušky i třešně, a oni se přece ničehož nedomakli.⁵⁰

Pašeráci na své cesty chodili převážně v noci, která jim umožňovala lépe se skrývat před strážníky, a nikdy nehleděli na to, jaké zrovna bylo venku počasí a jaké roční období vládlo.

Dlouho a dlouho musila i stará Martinka zvykat, než přivykla udělati si z noci den a ze dne noc, plížit se cestami a průsmyky, kudy nikdo nechodí, uvázat si v zimě k nohoun obruče, aby se lépe po sněhu s kopců svázela, pořád se míti na pozoru, zdali nikdo někde neslídí, neustále býti uchystána, že strážník kdesi na ni cíhá, maně z houští k ní vyskočí, koš jí prohledá, vezme, a nebude-li moci zaplatit, čeho na ní si žádá, do žaláře jí pomůže.⁵¹

Důkazem toho, že se i bohatí venkované zabývali pašeráctvím, je povídka *O krejčíkově Anežce*, kde se hlavní hrdina Florik, syn bohatého statkáře, na popud své ženy stal pašerákem.

Zapomněla Francka, zapomněla, jak ho byla vždycky sama pobízela, jen aby šel a pánů se nebál, že na něho nebude mít nikdo podezření, a jak se těšovala, když jí ze svých křivých cest drahé šaty a šperky přinášel. Dobře, předobře věděla, při jakých půtkách si byl prádlo zkrvácel, které mu potajmu právala.⁵²

Pašeráci byli pro venkovský lid neškodní, všímali si jen svého zboží, a navíc to byli povětšinou sami obyvatelé Podještědí, kteří neměli v úmyslu svým sousedům a příbuzným škodit. Skutečné nebezpečí pro ještědský lid představovalo loupežnictví a lupičství. Především velká hospodářství a bohaté statky se stále častěji stávaly cílem zlodějů, kteří se neštíteli ani vraždit. Lupiči se skrývali v lesích, kde na cestách přepadávali pocestné a také formany⁵³. Podrobněji se problematika loupežnictví a lupičství objevuje v románu *Frantina*,

50 SVĚTLÁ, K. Hubička, In. *Ještědské povídky*, str. 254.

51 Tamtéž, str. 252.

52 SVĚTLÁ, K. O krejčíkově Anežce, In. *Ještědské povídky*, str. 133.

53 Forman = vozka, kočí, povozník.

kde byl vůdcem místní lupičské bandy pan Apolín, kterého hlavní hrdinka Frantina milovala a jehož za jeho hříchy také spravedlivě potrestala.

6.7 Vesnické zvyky a svátky

V této kapitole se zaměřím na tradiční vesnické zvyky, svátky, obřady a slavnosti, které se v románech a povídkách Světlé nejčastěji objevují. Obyčeje a tradice vládoucí v Podještědí nemohla Světlá ve svém díle opominout, neboť právě zmínkou o nich dodávala do dějů jednotlivých próz nádech reálnosti a skutečnosti. Proto také v prostředí ještědských hor věnovala Světlá těmto svébytným lidovým projevům značnou pozornost.

Vesnické tradice, zvyky a obyčeje jsou pevně spjaty s výročními slavnostmi, které neodmyslitelně provází životy obyvatel venkova už po mnohá staletí. Většina těchto slavností vychází z křesťanství. Jejich konání a průběh je ovlivněn nejen střídáním ročních období, ale také zemědělskými pracemi nebo náboženským přesvědčením.

Světlá intenzivně vykreslovala především křesťanské svátky – v první řadě Vánoce – okrajově se pak soustředila na popis jarmarků a poutí, kam nejedna z jejích románových postav zavítala. Dalšími slavnostmi, o nichž se Světlá už jen zřídka zmiňovala, jsou například Dožínky pořádané na oslavu sklizně na konci léta, zápasnická hra stínání kohouta, stavění máje spojené s koncem měsíce května, láskou a taneční zábavou aj.

6.7.1 Ohlášky a svatby

Jedna z nejslavnostnějších událostí, která se v horách konala, byla svatba. Oddavky byly chápány jako slavnostní vstup do manželství, jakožto posvátného vztahu uzavřeného mezi mužem a ženou. Většina svateb tak byla založena na hojnosti a štědrosti. Oslavy trvaly i několik dní, nehledě na vysokou finanční náročnost.

S popisem svatby se setkáme v nejedné próze Karoliny Světlé, příkladem může být román *Kříž u potoka* nebo povídka *O krejčíkově Anežce*, z níž pochází i následující ukázky toho, jak taková svatba může vypadat a probíhat. Úryvky pochází z doby, kdy Anežka jakožto družička kráčela za nevěstou a ženichem do kostela, kde byly následně oddáni.

*Už víc nevěděla, co se kolem ní děje, co družba mluví a jak oba otcové své děti žehnají, ani jak se s Florikem z mlýna ven na cestu ke kostelu dostala, na tu samou cestu, kterou byl tolik šlapal, když za ní chodíval. Neslyšela ani muziku, ani střelbu, ani jak hoši vinným a punčovým láhvím krky o kamení tloukli a svatebníkům a známým připíjeli, kteří na cestě stáli a na svatbu čekali a na ni ještě víc než na nevěstu ukazovali.*⁵⁴

54 SVĚTLÁ, K. O krejčíkově Anežce, In. *Ještědské povídky*, str. 114.

*Pan farář začal oddávat. Ted' měla ženichoj a nevěstě věnečky na hlavy položit; ale neměla se k tomu, ač je v ruce nachystané držala, stála jako tělo bez duše. - Kdyby ji nebyla druhá družice šťouchla, snad by byla dokonce na ně zapomněla! Panečku, to by tomu dala!*⁵⁵

*Po oddavkách začala se mše, všecko v ní klekalo; ale nikdo se nemodlil v tom celém božím kostele, který byl natlučen, že by nebylo ani jablka upadlo. – Lidé se dívali na ženicha, na nevěstu, na svatebníky;*⁵⁶

*V mlýně čkal na svatbu už krytý stůl, nevím věru, co hosté všecko měli (beztoho, že se starý mlynář ukázal).*⁵⁷

Námluvy a ohlášky svatbě předcházející jsou výstižně popisovány v nejedné povídce či románu, mezi které patří například povídky *Hubička*, *Námluvy* nebo román *Kříž u potoka*.

6.7.2 Pohřby

Ceremoniál tak zvaného posledního rozloučení se zemřelým patří neodvratně k lidskému životu. Zejména pak na venkově se pohřby pojí se zvláštní obřadností.

Snad nejvýrazněji se Světlá věnuje prokreslení pohřbu nebožtíka v Podještědí v úvodním příběhu románu *Kříž u potoka*, kde mlynářka vybavuje na poslední cestu svého zesnulého manžela.

V rámci ještědských románů a próz s venkovskou tematikou se neobjevují pouze slavnostní křesťanské pohřby. Světlá se často soustředí i na problematiku pohřbívání těch nejnuznějších a společností opovrhovaných lidí. Jedná se většinou o vybavení pohřbů pro žebráky, za které mnohdy nebyl nikdo ochoten zaplatit, a nebo pohřbívání zločinců a sebevrahů, kteří byli většinou bez slavnostního obřadu a řádného křesťanského rozloučení pochovávaní mimo hřbitov.

*Dole v lese u potoka je zahrabali, nevykropili jim hrob, ale bledé jitro jim ho denně kropí svými stříbrnými slzami; nepostavili jim kříž, ale nejšťihlejší smrk se pne nad jejich mladými těly k nebesům; nepomodlili se nad nimi, ale mladí ptáčekové jim šveholejí každé jaro sladkou píseň o věrném milování.*⁵⁸

55 SVĚTLÁ, K. O krejčíkově Anežce, In. *Ještědské povídky*, str. 115.

56 Tamtéž, str. 115.

57 Tamtéž, str. 116.

58 Tamtéž, str. 143.

6.7.3 Vánoce

Svátky klidu a míru se v díle Světlé objevují poměrně často, a to zejména v ještědských románech. Harmonizované vánoční svátky jsou vždy vykreslovány jako idylické, oslavované výhradně v rodinném kruhu nebo s nejbližšími přáteli.

Vánoce byly ve vesnickém prostředí odjakživa spojeny s pověrami, čarami a kouzly – většinou se jednalo o takové, které měly venkovskému lidu v následujícím roce zajistit blahobyt a bohatství.

Kromě celé řady obyčejů byly Vánoce spjaty především s hojností. Pod slavnostně vystrojenými tabulemi se prohýbaly stoly a lidé si pochutnávali na těch nejvybranějších lahůdkách, které pro ně byly na venkově dostupné.

Tematiku Vánoc nejdetailněji Světlá zpracovala v románech *Vesnický román* a *Kantůrčice*.

6.7.4 Muziky a tancovačky

Mezi tradiční vesnické zábavy patřily muziky a tancovačky, kde se lidé z celé vesnice, mladí i staří, scházeli, aby spolu poseděli nad džbánkem lahodného českého piva. Zatímco si starší obyvatelé vesnice vzájemně vypovídali, co se událo během uplynulých dní, mladí lidé se věnovali tanci a zpěvu.

Muziky se konaly nejčastěji v hostincích, které byly od nepaměti centrem poskytujícím nejen občerstvení a nocleh pro poutníky, ale také možnost scházet se se sousedy a mezi jejich rozhovory získávat vzácné rady. Jelikož byly muziky a tancovačky vždy slavnostního rázu, každý se na tuto zábavu chystal dlouhou dobu a strožil co nejslavnostněji. I v povídce *O krejčíkově Anežce* se především mladí lidé pečlivě k muzice oblékali.

*Ďouky se dnes naškrobily a naparádily jako o posvícení, a hoši na sebe všechno navěsili, co kdo kde měl kalého: hodinky, řetízky, prsteny, náušnice, a bůhví, jak se všechny ty trety ještě jmenujou! - Čekali dnes mnoho přesporních holek k muzice a chtěli jim ukázat, že jsou v Ještědě také sekáči nejen v kraji.*⁵⁹

Muziky nebyly vždy jen nenucenou zábavou. Především v době posvícení bylo povinností každého hospodáře a hospodářky dostavit se k muzice, chtěli-li předejít pomluvám. Tato problematika je detailněji nastíněna v románu *Vesnický román*.

6.7.5 Jarmarky

Venkovský život byl od nepaměti vždy provázen četným konáním jarmarků a poutí, na které se obyvatelé venkova v početných skupinách vydávali.

59 SVĚTLÁ, K. O krejčíkově Anežce, In. *Ještědské povídky*, str. 103.

Jarmarky lákaly i obyvatele Podještědí. Výroční trhy přinášely širokou nabídku nejrůznějšího zboží, na které si člověk jen vzpomněl a které mohl zužitkovat ku svému prospěchu.

Významným centrem, kde se konal každoročně velký jarmark, který si obyvatelé Podještědí nikdy nenechali ujít, byla Žitava v nynějším Německu, kterou ovšem o několik desítek let později vystřídal již počeštěný Liberec. O tomto jarmarku se objevuje zmínka ve *Vesnickém románu*.

Jarmarky se ovšem konaly i v menších městech, o čemž pojednává následující ukázka z povídky *Cikánka*.

*Několik dní před svatebným dnem provázel Tomáš svou nevěstu do Osečny, by si tam nakoupili do nového hospodářství potřebné předměty. Zdrželi se v městečku skoro až do samého večera, neb Tomáš smlouval o každou vařečku na krev a přehraboval všude vždy celý krám, než našel věc takovou, jak si ji právě přál.*⁶⁰

6.8 Popis přírody a přírodních dějů

Světlá v popisech přírody vyzdvihuje jak její sílu a nezdolnost, tak i panenskost a krásu. Využívá její harmonické i méně idylické prvky podle událostí děje, které se v jednotlivých příbězích zrovna odehrávají. Popisy bouří, chmurných zim, temných lesů a dalších podobných nepříznivých prostředí a přírodních dějů tak většinou symbolizují nástup tragické či nebezpečné události nebo hluboké vnitřní rozpory hlavních postav. Oproti tomu například popisy slunných dní, prostředí kvetoucích a zelenajících se luk, úrodných zrajících polí nebo okolí kolem klidně tekoucích vod a studánek, nastiňují vnitřní klid hlavních hrdinů nebo harmonickou část příběhu, kdy v ději nedochází k žádným negativním zvratům.

Popisy přírody nejenže v románech a povídkách Světlé navozují jedinečnou atmosféru příběhu a přinášejí skrytou předzvěst následujících událostí, ale také odrážejí duševní stavy postav, jak si můžeme všimnout například v povídce *Lamač a jeho dítě*.

Lamač žil spolu se svou dcerou vysoko v horách, liboval si v osamělosti a jeho domov téměř se dotýkající nebes poukazoval na jeho hloubavého ducha, který byl příčinou toho, že měl neustále hlavu v oblacích.

Zahlídl-li kdosi ponejprv lamačovu chaloupku, která to visela na strmé stráni mezi oblaky, jako by ji musil první liják spláknout a první větrně odnést, politoval zajisté ty lidi, jimž bylo v ní bydlet. Vždyť nenáleželi ani do světa.

60 SVĚTLÁ, K. Cikánka, In. *Ještědské povídky*, str. 71–72.

Ale toto obydlí bylo právě dle chuti lamačovy; jemu bylo na té výšce, v těch oblacích právě volno. Duchem žil beztoho ještě nad oblaky. Byl to člověk obzvláštní, ten lamač.⁶¹

Touhu Vilíka, nápadníka lamačovy dcery Dorotky, po samotě a odtržení se od společnosti vyjadřoval jeho úprk do skrytu tichého lesa, kde se svou milou chtěl pár okamžiků v klidu pobýt.

Vesnice, sady ji obklopující, pole, vše zůstalo za málo okamžiků za nimi. Ale Vilík neustával v kvapu, ač neměla Dorotka ni sil ni dechu více. Utíkal s ní jako by se byl obával, že mu ji někdo vyrvat může. Dívka klesala unavením, a přece se nesnažila, aby se mu vymkla, přec ani hlesnutím si nestěžovala.

Teprv, jak dostali se do lesíka, kam nevnikl již ani ten nejslabší hlas slavnostního hluku, kde nebylo živoucího tvora široko daleko k spatření, tam se zastavili. Bylo tam ticho jako na hřbitově, jen měsíc si hrál na chmerku pod stromy klidně a usmívavě, jak to dávným jeho obyčejem.

Ted' teprv si Vilík zhluboka oddychl, a pustiv Dorotčinu ruku, postavil se hrdě proti ní.⁶²

Nejvýraznější částí příběhu, kdy příroda nastiňuje nadcházející tragickou událost a vyjadřuje rozporné pocity hlavních postav, je cesta lamače a jeho dcery do dolu, kde měli přijít o život.

Ostrý vítr, předchůdce toho dne, pohnul tím jezerem mlhavým, nad údolím se vznášejícím, roztrhl je a nesl z něho kus k horám, přát ranním poutníkům vstříc. Děvčeti se v strachu zdálo, že to po ní rozpíná ohromná bílá žena v dlouhém vlajícím rubáši vyhublé ruce.

„Otče, Otče!“ křičela, „nejděte dále! Což nevidíte, že tam na nás čeká smrt?“

Ale lamač se nedal mýlit.

„Jsou to ranní jen mlhy; stokrát jsi pozorovala jejich hru, co se jich najednou děší? Ale i kdyby to byla smrt, co tam na nás čeká, jaký před ní strach? Lépe tomu, jež očekává, než kráčejícímu hříchu v ústrety.“

Znovu se vzchopila Dorotka, ale znovu stanula. „Hleďte, otče, a pomozte. Tu v studánce si umyl někdo krvavé od vraždy ruce.“

„Jen pojd'! Červánky se to shlížejí ve vodě. Ale běda, třikrát běda tomu, kdož beseduje s vražedníky a potomky jejich.“

„Otče, nepospíchejte tak příliš. Je ještě času, práce na nás nevolá. Dejte pozor, tam opodál se cosi černá jako velký hrob...“

61 SVĚTLÁ, K. Lamač a jeho dítě, In. *Ještědské povídky*, str. 174.

62 Tamtéž, str. 202.

„Je to vchod do lomu, černá se v šeru ranním. Lépe, dcero, ve tmě hrobní, než na světle božím v rouchu hanby.“

„Postůjte přec, otče; což neslyšíte, že zvoní dole ve vesnici umíráčkem?“

„Jen pojd', dítě moje, a neotálej zbytečně. Není to umíráček, vyhánějí stáda již na hory. Na skonání nechť je každý připraven; víme, kdy jsme vstoupili na svět, ale v kterou odsud půjdeme hodinu, nevíme.“ Lamač se zastavil, byli u lomu; rozhlížel se kolkolem pohledem vážným.⁶³

6.8.1 Navození smyslových dojmů

Díky četným metaforám a přirovnáním, které Světlá užívá při líčení atmosféry krajiny, jsou u čtenáře evokovány smyslové vjemy, které u něho vzbuzují pocit, že se doslova účastní děje.

*„Jak krásně zapadá slunce tamto mezi stromy, zrovna jako by se do samých růží potápělo. A tam ta velká hvězda nad námi; to je zajisté ta, v níž přebývá svatá panna s Jezulátkem. A ta vůně odevšad! Hned bych sebou vrhla do tohoto květoucího vřesu a zůstala bych zde přes noc. V lese je tak krásně v noci, takový šumot a veselý tichounký šramot.“*⁶⁴

*Bylo překrásné jitro; hory se již třpytily v slunce, ale v údolí bylo ještě chladno a šero, a luční kvítka na cestě skláněla hluboce k zemi kalíšky, těžké rosou.“*⁶⁵

*Právě chtěl poražený strom oklestit, tu se strhla znenadání taková náramná bouřka, jako by se byl měl celý svět propadnouti. Voda hučela proudem s nebe, hrom bil do stromů, vítr je zvracel a odnášel je jako suché listí, ale mezi tím vším lomozem ozýval se hluk ještě strašlivější: jako by na sta vzteklych psů najednou vylo a štěkalo.“*⁶⁶

6.9 Pověřčivost

Navzdory vědeckému pokroku jsou mezi lidem pověry přechovávány už stovky let, což je zapříčiněno především tradicí. Pověry se nejčastěji uchovávají ve formě četných pořekadel, přísloví, zařikávání, ale i bájí.

Jelikož se pověřčivost udržuje převážně na venkově, využila Světlá tohoto poznatku a pověry v četném množství zařadila i do dění svých povídek a románů s venkovskou tematikou.

63 SVĚTLÁ, K. Lamač a jeho dítě, In. *Ještědské povídky*, str. 215.

64 SVĚTLÁ, K. Cikánka, In. *Ještědské povídky*, str. 72.

65 SVĚTLÁ, K. Skalák, In. *Ještědské povídky*, str. 152.

66 SVĚTLÁ, K. Lesní panna In. *Ještědské povídky*, str. 36.

Existuje několik druhů pověr, z nichž nejčastěji se v díle Světlé objevují tzv. pověry zasahující, což znamená, že jednání člověka je ovlivněno nějakým činem. Tento typ se objevil například v povídce *Lamač a jeho dítě*, kde hlavní hrdina Vilík třikrát posypal speciálně upravenou hlínou z hrobů tří oběšenců lamačovu dceru Dorotku, aby tak dívku donutil se zamilovat do jeho osoby.

„Přehodil mne hlínou očarovanou třikrát po sobě z šátku bílého, aniž jsem ho při tom viděla,“ zahořekovalo to v ní; „ted’ ho musím chtít, i kdybych se sebevíce bránila.“

Dorotka věděla od otce, že takto přehozenému není pomoci žádné. Ale jen málokdy utekl se někdo k tomuto kouzlu, neb ohlídl-li se, utíkaje z hřbitova s hlínou, měl smrt jistou.⁶⁷

Pověry byly často spojené s údajnou existencí tajemných nadpřirozených bytostí. V nejedné povídce se tak objevují zmínky o rarášcích, vodnicích, vílách, lesních pannách, bludičkách, ale také o polednicích aj.

Na základě určitých znaků pověřiví lidé věštili sami sobě budoucnost. Většinou se však jednalo jen o pouhé dohady a domněnky, které napovídaly lidem, zda budou mít v budoucnu štěstí nebo smůlu. Jen zřídka se objevovaly znaky údajně předznamenávající smrt, jak tomu bylo například v povídce *Lamač a jeho dítě*, kde hlavní hrdinka Dorotka spatřila na zoraném poli cáckorku neboli konipase. Ten na takovémto poli předznamenával mladé dívky, pokud jej viděla toho roku poprvé, smrt. Tyto pověry byly ale často mylné, neboť Dorotce v povídce smrt sice hrozila, ale nebyla naplněna.

V horách slídí děvčata na jaře pilně po cáckorkách. Zvěstují jim osud pro tento rok. Spatří-li cáckorku ponejprv na zeleném, těší se, že budou v tomto roce veselé; spatří-li tam dvě, zaradují se tím více, vědí, že se zajisté ještě v tomto roce provdají. Zahlídnou-li cáckorku „na výškách“, to jest na stromě neb na střeše, chystají se na dalekou cestu; vidí-li ji u potoka, vědí, že budou mnoho plakat; ale která ji spatřila na „zoraném“, ta se zalekne; obnáší to hrob, neb aspoň truchlivost tak velkou, že by jí bylo mnohem lépe pod zemí než na zemi.⁶⁸

67 SVĚTLÁ, K. Lamač a jeho dítě, In. *Ještědské povídky*, str. 201.

68 Tamtéž, str. 180.

7 Analýza ještědských povídek

Z venkovské prózy Karoliny Světlé jsem vybrala takové povídky, které se se svými výraznými rysy a motivy staly jedněmi z nejreprezentativnějších děl, v nichž je zachyceno venkovské prostředí Podještědí.

V následujících kapitolách se budu jednotlivými povídkami zabývat podrobněji.

7.1 O krejčíkově Anežce

Povídka *O krejčíkově Anežce* zpracovává nejvíce látky z ještědského prostředí. Je soustředěna na psychologické prokreslení a duševní vývoj postav. Složitě lidské konflikty, napětí a dramaticnost dodávají ději výraznou dynamičnost. Zdůraznění lidové látky se zde projevuje nejen důkladností a šíří vyprávění, ale také popisováním většího množství detailů, užíváním odboček, vsuvek i glos, které přibližují čtenáři prostředí venkova, jeho obyvatele i jejich zvyky a práci.

7.1.1 Přiblížení postavy Anežky

Postava Anežky, dcery krejčího, je obrazem člověka, který je schopen obětovat vše pro čistotu ducha. Světlá tuto dívčí postavu vykreslila jako mravní vzor, který na čtenáře působí didakticky.

Anežka oplývá nejen krásou, ale i výraznou ctností. Před svým vlastním prospěchem a touhou po penězích upřednostňuje víru v boha a úctu ke svým rodičům i starším lidem.

Výrazně se u této postavy projevuje boj mezi silným citem a smyslem pro povinnost.

„Prosimž tě pro všechny svaté, jdi!“ zaplakala holka ted' doopravdy, „nedělej mi ještě těžší srdce, než už mám. - Nejsme si od boha souzeni, to vidíš sám, jinak by nám rodiče, kterých máme podle písma svatého na zemi poslouchat jako boha na nebi, tak krutě nebránili. - Jdi, hochu, jdi a spravuj se podle otce svého, aby ti bylo požehnáno; nechci ani za celý svět, aby tě štěstí kvůli mně minulo!“⁶⁹

7.1.2 Přiblížení postavy Florika

Postava Florika je plamenná a vášnivá. V průběhu děje je u něho výrazným prvkem složité střídání negativních a pozitivních nálad.

Hlavní hrdinka Anežka jej mravně převyšuje, a zatímco ona je považována od počátku za postavu kladnou, Florik je svou tvrdohlavostí, nevyrovnaností a neukázněností vykreslován jako postava záporná. Je pro něho typické bezhlavé jednání. Také často činí ukvapená

69 SVĚTLÁ, K. O krejčíkově Anežce, In. *Ještědské povídky*, str. 108.

rozhodnutí, kterých vždy později lituje. Světlá jej využívala jako odstrašující výchovný příklad, o čemž svědčí například následující ukázky týkající se jeho karbanu a pijáctví.

V mlýně ale to zaslechla ještě teď pármandelkrát za den, každý, kdo se tam stavěl, starý, mladý, onaký, žadlavý, každý jí něco řekl, co ráda slyšala a čemu se mohla zasmát, a Francka se tak ráda smávala a Florik pořád koukal jako drahé časy, neměl-li karty v ruce a plný džbáněk před sebou.⁷⁰

Také Florikoj přáli, že bude mít po dobrém čase, že musí toho svého pití a karbaničení nechat, bude-li chtít mít na statku pořádek; nebo jaký pán, taková potom čeládka.⁷¹

Láska k Anežce jej postupně ničí a přináší mu zkázu.

Jeho flámování a hraní karet v průběhu děje vyvrcholí až v pašeráctví a vraždění.

7.1.3 Děj povídky

Do Anežky, dcery chudého krejčího, se zamiloval syn bohatého statkáře Florik Blažina. Ctnostná Anežka však z úcty k jeho otci, který se sňatkem nesouhlasil, Florika odmítla. Ten se ve vzteku ukvapeně zasnoubil s dcerou místního mlynáře Franckou, kterou mu otec vybral. Francka ve své zášti pozvala nešťastnou Anežku na svatbu, kde byla ale Anežka všemi obdivována, což Francce nedoprávalo pokoje. Svatební den vyvrcholil rozporem, kdy Francka nenáviděnou Anežku vyhnala a kladla jí na srdce, aby se už nikdy s Florikem nesetkala.

Florikovo pijáctví, karbaničení a flámování se po svatbě ještě zhoršilo. Své ženy si nevšímal a Francka si tak mohla dělat, co chtěla. Zásadní obrat v ději nastal se smrtí starého hospodáře Blažiny, kdy byl Florik nucen převzít po otci statek. On i Francka se tak stěhovali do opuštěné části hor. Ani jeden však nechtěl přijít o svůj dosavadní pohodlný život. O zděděný statek téměř vůbec nepečovali a jejich čeládka si dělala, co se jí líbilo. I přesto však mladí hospodáři měli stále dostatek peněz a majetku, který navíc neustále narůstal. Lidé si o nich brzy začali povídat a dokonce se domnívali, že se spřáhli s ďáblem. Pravda byla ale zcela jiná. Francka umluvila Florika, aby se věnoval pašeráctví, které jim značně vynášelo.

Místnímu vrchnímu ovšem došla trpělivost a poslal do hor vojáky, aby pašeráky pochytili. Dlouho však nemohl pašerákům přijít na stopu, až jeden muž z Florikových řad prozradil vojákům, kudy pašeráci ponesou své zboží. Došlo ke krvavé bitce, kdy byli vojáci poraženi, ale sám vrchní na bitevním poli našel Florikovu dýmku, která jej prozradila. Vrchní svolal další vojáky a spolu s nimi táhl na zříceninu hradu Frýdštejn, kde se nacházel údajný úkryt pašeráků.

70 SVĚTLÁ, K. O krejčíkově Anežce, In. *Ještědské povídky*, str. 120

71 Tamtéž, str. 121.

Tehdy ale nastoupila na scénu Anežka, která, když se dověděla, že byla její láska v nebezpečí, výhrůžkami donutila Francku, aby jí prozradila, kde se Florik skrýval. Ta jí to ve strachu, aby nepřišla o svůj majetek, prozradila. Anežka následně bez vědomí otce prodala jejich krávu, aby získala peníze, kterými by usnadnila Florikovi útěk. Sama se pak v noci, aby předběhla vojáky, proplétala lesem až k hradu. Tam se skutečně s Florikem setkala a prosila jej, aby unikl. On však odmítl a došlo mezi nimi k rozporu. Nakonec oba setrvali na zřícenině až do svítání, kdy přicházeli k hradu vojáci. Když tehdy oba chtěli uprchnout, zjistili, že byli obklíčeni a neměli kam uniknout. Anežka se mohla zachránit, ale nakonec se rozhodla obětovat spolu se svou láskou skokem ze skály. Smrt se tak stala jedinou možností, jak se jejich láska mohla spojit.

7.1.4 Konfliktní lidské vztahy a psychologický vývoj hlavních postav

Celá výstavba povídky je založena zejména na konfliktních lidských vztazích. Závist a touha po životě v luxusu jako negativní aspekt ovládá postavu Francky, dcery mlynáře. Její necitelná povaha způsobí rozpory mezi láskou Anežky a Florika, aby vše získala ve svůj prospěch. Důvěřivá Anežka věří jejím lžím i předstíraným slzám a je ochotná se lásky k Florikovi vzdát v domněnku, že pro jeho osobnost činí dobře. Florik se nedokáže s Anežčiným necitelným odmítáním vyrovnat. Zloba, vztek a netrpělivost nakonec zapříčiní jeho rozhodnutí vyhovět Francece a oženit se s ní.

Na pozadí příběhu se do konfliktů tří hlavních postav zaplétá četné množství osob dalších. Světla prostřednictvím vedlejších postav vynášejí na povrch své vlastní názory na to, co je a co není na chování a jednání hlavních hrdinů správné. Tyto postavy tak mohou svými ústními projevy i gesty nepřímo ovlivnit děj.

V rámci příběhu se každá postava vyvíjí. Francka se s postupem času naučí ovládat nejen lidi kolem sebe, ale také svého manžela, kterého umluví k pašeráctví. Florik se ze syna bohatého hospodáře promění v pašeráka a jeho hříchy vzápětí stíhají další. Jeho zločiny se stávají stále zásadnějšími, až přejdou v chladnokrevné vraždy. Paradoxně za destrukci a negativní vývoj postavy Florika může nejen jeho slabošské jednání a tamní společnost, ale také Anežka, která nevědomky zavinila jeho postupnou zkázu, ze které ji sám na konci povídky obviňuje.

„Protožeš mě nechtěla a k jiné holce nutila, jen abys bílá jako beránek do nebe vejít mohla a ani poskvrnky na tobě nebylo k nalezení. Byl jsem chlap do větru, nezapírám to před nikým, a radš jsem lidem co naschvál udělal než k vůli; ale s tebou bych byl duši rozdělil, a čemu bys ty byla bránila, toho bych byl taky nechal. - Ale tobě nezáleželo ze mne co kalého

udělat, ty modlářko, tys jen chtěla v zpovědnici svou ctností se blyštět, že čtvrté přikázání plníš. Tys tím vinna, že jsem se stal z tuláka a zhejřilce pašířem, z pašíře mordýřem, tys mne dohnala, že mně nikde jinde volno nebylo než v lese, když vítr skučel a větve lámal a pušky bouchaly a kulky lítaly a já se rvátí mohl jako ta divá zvíř... jen tak jsem červa přehlušil, který mi na srdci hlodal...“⁷²

Postava Anežky se z psychologického hlediska vyvine až v samotném závěru povídky, kdy ji ohrožení a strach o milovanou osobu donutí jednat razantněji a přímo. Vzepře se Francce a přímými výhrůžkami, ke kterým by se jinak ve své ctnosti nikdy neodvážila, ji donutí jednat ve svůj prospěch. Láska k Florikovi ji přivedla až k podvodu – lstí získala peníze, kterými chtěla usnadnit Florikovi únik za hranice. Završení vývoje její postavy nastává až v situaci, kdy se jediným možným východiskem jeví smrt, které ovšem sama mohla uniknout. Její láska k Florikovi a víra v boží odpuštění ji nakonec přivedou až k sebeobětování, které je pro hlavní hrdinky Světlé typické.

„Což nevíš, nešťastníku, že je bůh věčné slitování, že jen člověk ve své slepé zášti neodpouští?“ zkríkla holka a ponejprv ve svém životu padla Florikoj okolo krku. *„A neobstojíš-li před jeho svatým soudem, zamítne-li tě přec ve svém spravedlivém hněvu... nuž, půjdu za tebou do věčné temnosti, abych tě tam těšit mohla... což je mi po nebi, kde tebe není!“*⁷³

Sebevraždou se oba mladí stávají v očích lidí hříšníky. Smrtí však byla jejich láska usmířena.

7.1.5 Sociální rozpory

V rámci povídky lze identifikovat silné sociální rozpory mezi bohatými a chudými venkovany. Zejména starší obyvatelé silným odporem vyjadřovali svůj nesouhlas se sňatkem syna bohatého sedláka s chudou dcerou krejčíka, který si v horách nemohl vydělat šitím oděvů tolik, co jiní krejčí ve městě, jak dokazuje následující úryvek:

*Arci, krejčík byl vedle toho řemeslník, ale, panečku, jaké to výdělky pro krejčíka v těch našich horách? Kdo je ze sousedů trochu onačejší, ten si řídí šat v městě, a chudý – co ten může dát vydělat do roka, kromě trochu té spráuky? – A za to neplatí hotovými, nýbrž jen klínem bandorů a záměrou černé mouky. – U krejčíků to tedy právě tak stačilo, že nebyli o hladu a v zimě, že nemrzli.*⁷⁴

⁷² SVĚTLÁ, K. O krejčíkově Anežce, In. *Ještědské povídky*, str. 141.

⁷³ Tamtéž, str. 142.

⁷⁴ Tamtéž, str. 110.

Sociální rozdíl si z milenecké dvojice uvědomovala především postava Anežky, na kterou slova rodičů a předsudky starších obyvatel měly velký vliv.

*Nesmíme se více chtít, měli bychom z toho velký hřích. - Tobě brání otec, jsu mu sprostá a chudobná, a mé rodiče také nechtějí, abych si na tebe myslela.*⁷⁵

Rozdílný život chudých a bohatých obyvatel Světlá v povídce vyjadřovala také popisy obydlí, v nichž žili, a která se od sebe odlišovala podle jejich postavení a dostupných finančních prostředků.

Nejvíce se sociální kontrasty obyvatel objevovaly až na svatbě Francky a Florika, kam bohatý mlynář pozval kromě chasy také vrchnost. Rozdíly mezi chudými a bohatými lidmi tehdy Světlá vystihla především vykreslováním jejich oděvů.

*Nejdřív měl mládenec s nevěstou tančit. Francka si tedy začala základy na svých drahých hedvábných šatech rounat a vlasy si přihlazovat, taky si zas navlékla své hedvábné rukavičky. Všichni se už na ni dívali a šeptali, jak jí to asi bude s mladým pánem slušet a co ten zlatý těžký řetěz, který měla šestkrát okolo krku obtočený, asi stál...*⁷⁶

*Ostatní holky na sebe pohlížely a šklíbily se paní vrchnové, že pro své dcíry nic lepšího neví, než jak si chudá holka u nich na vesnici chodila, protože na nic kalejšího neměla; ale uvnitř se jim vši mocí žluč zdvihala, že jen Anežka má něco platit a že má dnes být jako první mezi nimi a ony pořád jen pozadu. Vždyť se jim nemohla v ničem rounat, měly šaty na se některá i více než za sto zlatých, hlavy samé mašle a krky plné dukátů.*⁷⁷

7.1.6 Ohlášky a svatba

V povídce je obsažen rozsáhlý popis ohlášek a svatby. Zpracováním tématu, které je celospolečenské, příběh vyvolává dojem reálnosti. Obecná charakteristika námluv a svateb je detailněji popsána v kapitole č. 6.7.1.

7.1.7 Motiv pašeráctví

K pašeráctví se lidé uchýlovali nejen z nedostatku finančních prostředků, ale také ze ziskovosti. Zboží potají přinášené do Čech, pokud se dobře prodalo, stávalo se pro lidi velmi výnosným. Toho využíval hlavní hrdina povídky Florik a jeho žena Francka. Více informací o pašeráctví je uvedeno v kapitole č. 6.6.

⁷⁵ SVĚTLÁ, K. O krejčíkově Anežce, In. *Ještědské povídky*, str. 108.

⁷⁶ Tamtéž, str. 117.

⁷⁷ Tamtéž, str. 117.

7.2 Skalák

V povídce *Skalák* Světlá ještě hlouběji vykreslila psychologii postav. V příběhu *O krejčíkově Anežce* oslavila pouhý okamžik lásky v samotném závěru, zatímco zde silný cit hlavní hrdinky přetrvával téměř po celou dobu dějové linie. Do popředí je vyzdvihován motiv dobrého srdce jako symbol mravnosti, který ovšem společnost pro své předsudky a mylně domyšlenou negativní předurčenost hlavního hrdiny zavrhuje.

7.2.1 Přiblížení postavy Rozičky

Rozička, dcera bohatého statkáře, byla Světlou vykreslena jako duchaplný morální vzor.

Dívka neoplývala jen výjimečnou krásou, ale také křehkostí a něhou. Její postava měla už od počátku děje jasné etické úmysly, které u ní přetrvávaly po celý život – chtěla skaláka vytáhnout z bídy a změnit jeho osud, jak dokazuje následující ukázka.

Ale nechť mne bůh milostivě za to soudí, že není tato velká bolest ničím proti tomu, co jsem pocítila teď nad tebou. – Co má z tohoto člověka být, půjde-li to tak napořád, pomyslíla jsem si s hrůzou, vždyť jednou pojde hůře než zvíře. Jaká tu rada? Snad kdyby měl dostatek, že by byl jiný. Tu by nemusil hospodu hledat, kvůli výdělku, nebyl by tam od rána do rána, nebyl by lehkým holkám na očích a nemusel by jim lichotit, by jiného muzikanta do krčmy nepouštěly. Pak by také jinak o něm zpívali, vždyť byla jeho chudoba to první, co mu vytýkali. Čemu teď říkají darebáctví, to by pak nazývali veselou myslí. Vždyť to vidím podle ostatních, ti synkové ze statků v Podborech nejsou ani za vlas spořádanější, ale jejich peníze u lidí vše přikryjí a nikdo se na ně netroufá. Že ne? “⁷⁸

Rozička statečně bojovala za lidskost Jáchyma proti morálnímu pokrytectví druhých. Byla to ona, kdo svým mravně citovým postojem dokázal Jáchyma přesvědčit o jeho lidských hodnotách. Byla také silně věřící a obětavá. V průběhu celého příběhu zůstal její postoj ke světu zcela stejný a její laskavá povaha se nezměnila.

7.2.2 Přiblížení postavy Jáchyma

Skalák je líčen jako složitá postava podléhající determinaci a marně bojující s předsudky lidské společnosti, která jej bezcitně odvrhla.

Jáchim byl velmi hezký hoch, zcela do otcova plemena podoben, přibledlý, štíhlých, mrštných údů a černých jako uhlé vlasů a očí. Jen to ho podle lidí prý hyzdilo, že měl obočí

78 SVĚTLÁ, K. Skalák, In. *Ještědské povídky*, str. 155-156.

*pod čelem v jednu rovnou černou čáru srostlé; dle toho také každý hned poznal, že je Skalák, takové znamení nemělo žádné jiné plemeno v okolí.*⁷⁹

*Když první dni mezi jiné vyháněl, dařilo se mu zle. Nenávist mezi rodiči přešla na děti, a Jáchym byl mezi ostatními skotáky jako prodán. Kdo mu mohl co zlého udělat, ten mu to také udělal; vždyť byl jen Skaláků!*⁸⁰

Stal se z něho vyděděnec proti vlastní vůli. Prchlivost a vzpurnost byla jen odrazem jeho zoufalství. Několikrát se snažil začlenit nazpět do společnosti, pokaždé však neúspěšně.

S postavou Jáchyma je v průběhu celé povídky spjat ústřední motiv dobrého srdce.

7.2.3 Děj povídky

Děj začíná přiblížením historie rodu Skaláků, který vlastnil kdysi rozlehlé statky a velké bohatství. Praděd tohoto rodu prohrál většinu majetku v kartách, a nakonec zbyl rodině jen malý domek, který nyní obýval jeho vnuk se svou ženou a deseti dětmi. Vnuk byl ale hrubý pijan a nedobrá hospodář. Brzy jim jejich domek div nespadl na hlavu. Tehdy se Skalák se svou rodinou odstěhoval do nového bydliště, které bylo vytesané do skály. Ve vlhkém a chladném prostředí však všechny děti během několika následujících let zemřely a přežil jen nejstarší syn Jáchym. Zemřel dokonce i starý Skalák.

Nad Jáchymem se slitoval farář a přijal ho k sobě do služby. Chlapec byl ale známý jako syn Skaláka, a proto jej lidé považovali za stejně zlého, hanebného a nelidského. Mnozí jej provokovali a ubližovali mu. Chlapec se jim musel bránit a brzy přijal vlastnosti, které mu lidé předurčili, za své. Bránil se silou a lstí. Všichni v něm spatřovali nepřítele a každý se mu vyhýbal.

Teprve až mladá dívka Rozička, bohatá dcera zesnulého rychtáře, objevila, že Jáchym měl dobré srdce a navenek se choval zle, protože se tak bránil krutostem lidí v okolí. Jednou se spolu náhodně setkali v lese, kde Rozička našla Jáchyma opilého a raněného. Ošetřila ho a z lásky, kterou k němu už od mládí cítila, mu nabídla svou ruku. Jáchym její nabídku přijal a na oplátku Rozičce slíbil, že se polepší. Rok trvalo, než si mohl Jáchym dojit pro povolení k sňatku, když se tak ale stalo, závistivý představený mu odmítl povolení k svatbě dát. V Jáchymovi se tehdy probudil dávný hněv a ve vzteku představeného zabil. Byl za to odsouzen na deset let vězení. Rozičky, která si chtěla i nadále Jáchyma vzít, se zřekla celé rodina. Dívka musela postupně rozprodat celý majetek, aby měla na živobytí a splácení dluhů.

79 SVĚTLÁ, K. Skalák, In. *Ještědské povídky*, str. 147.

80 Tamtéž, str. 147.

Po deseti letech byl Jáchym, již jako stařec, propuštěn a Rozička si jej odvedla domů. Brzy se však ukázalo, že Rozička ze zákona nemohla s vrahem obývat jeho skalní domov, pokud by snad on sám nezemřel. Jáchym se nakonec oběsil, aby měla Rozička jako žebračka kde setrvat. Protože nikdo nechtěl Jáchyma jako syna Skaláka a sebevraha pohřbít, udělala to nakonec sama Rozička.

7.2.4 Motiv dobrého srdce

Ústředním motivem, který prochází celým příběhem od začátku až do konce, je motiv dobrého srdce.

Poprvé se tento významově důležitý motiv objevuje v rámci drobné scény na pastvě, kde Jáchym nečekaně zachrání Rozičku před ubližováním ostatních dětí. Motiv srdce je zde vyzdvižen především tím, že je stavěn do kontrastu s předchozím negativním Jáchymovým jednáním.

„Jen kdybyste mlčeli,“ říkávala od té doby Rozička hochům, když Jáchyma zas haněli, „on má přec jen to nejlepší srdce mezi vámi všemi.“⁸¹

Už od začátku je to vždy jen Rozička, která chápe, z čeho vyplývá Jáchymova zloba, a urputně jej hájí. Motiv dobrého srdce je tak postupně zasazován do stále silnějších kontrastů, čímž nabývá na důležitosti.

„Kdo by o něm řekl, že má tak dobré srdce, když se tak kohoutí?“ pomyslila si pak Rozička a uchýlila se mu smutně z cesty, nerozprádajíc zamyšlený s ním hovor.⁸²

Každý ho haněl, každý mu lál a nikdo se o tom nezmínil, že má přec jen dobré srdce. Jen ona to věděla a bolelo ji to, že mimo ni to nikdo uznati nechtěl; skoro se za to na lidi hněvala.⁸³

V nejzásadnější scéně v lese, kde se Jáchym s Rozičkou zasnoubí, se motiv dobrého srdce objevuje vícekrát za sebou s mnohem větší naléhavostí. Do dění se tak dostává více dynamičnosti a gradace.

Není človíčka, kdo by k tobě držel, každý ti nadává, a chtějí-li někomu spílat, že je darebák, tu mu řeknou: ‚Ty Skaláku‘... a toho je mi tak líto, neb vím, že máš přec jen dobré srdce.“⁸⁴

A Rozička se dala do usedavého pláče a Jáchym cítil, jak se i jemu zalily oči, že Rozička tak pevně v jeho dobré srdce věří.⁸⁵

81 SVĚTLÁ, K. Skalák, In. *Ještědské povídky*, str. 149.

82 Tamtéž, str. 150.

83 Tamtéž, str. 151.

84 Tamtéž, str. 155.

85 Tamtéž, str. 155.

Roziččina důvěra v Jáchymovi probouzí vědomí vlastní ceny. Jeho proměna v lepšího člověka se objevuje v jedné z posledních kapitol, kde není ústřední motiv stavěn do kontrastu s negativními protiklady.

*Co byla Rozička v něm dobré srdce poznala a ocenila, tu ho také skutečně měl; co byla nad ním zaplakala, jako by byly její slze všechny zlé pudy s jeho duše smyly; co věděl, že se někdo z něho těší, těšil se sám ze sebe a dal na sobě záležeti, aby nebylo na něm ani poskvrnky.*⁸⁶

*Jáchym dostával i v tom slovu, že se děvčeti nepřiblížil; jen když šla v neděli z kostela okolo lípy, kde on stál mezi ostatními hochy, vystrojený a čistotný jako oni: tu se na ni pousmál a ona zas naň, a on věděl navlas, že jí je rok ten tak dlouhý jako jemu.*⁸⁷

Dále se motiv dobrého srdce objevuje s odhalením morálního pokrytectví společnosti.

*Jací jste to lidé! Nejdříve mně vyčítáte hříchy a lomíte nade mnou rukama, a když se chci obrátit a jít kudy jdete vy, tu mi zastupujete cestu a křičíte: My tě nechceme mezi sebou, zůstaň si, kde jsi! Není to beztoho nic platno, že se dereš mezi nás – zůstaneš nám do smrti špatným, třebaš teď tím nejhodnějším.*⁸⁸

Později, i když se Jáchym stane v prchlivosti vrahem, Rozička nepřestane věřit v jeho lidskou hodnotu. Stále jej miluje a je pro něho ochotná obětovat vše, co měla – majetek, čest, zdraví.

*„I kdybych byla vše věděla, co mne potká, přec bych nebyla jinak jednala. Ty jsi stál za to, by člověk všechno za tebe nasadil.“*⁸⁹

Naposledy se ústřední motiv objevuje až v samotném závěru, kdy završuje příběh a z jednotlivých fází utváří celek, který ukazuje, že oběť přinesená ve jménu lidskosti má smysl za každých okolností.

Již myslil představený, že bude musit do města pro někoho poslat: tu mu vzkázala Rozička, že se již někdo našel, kdo Jáchyma pochová.

Když přišla noc, tu ho zatočila v hrubý zbytek plachty, snesla ho po skluzkých schůdkách dolů, vložila jej na trakař a zavezla ho hájkem toutéž cestou, kudy se byla tenkrát tak truchlivě ubírala, než ho v jeho ponížení našla a s ním se zasnoubila – kudy byla rok nato kráčela co blažená nevěsta jeho, zavezla jej k hřbitovu.

Sama ho opět sundala, sama ho položila do jámy a sama naň nasypala země. Pak se vzpřímila, šátek jí spadl s hlavy, a ona vztáhla ruce k nebi. Její zvadlé rty se pohybovaly,

86 SVĚTLÁ, K. Skalák, In. *Ještědské povídky*, str. 158.

87 Tamtéž, str. 159.

88 Tamtéž, str. 162.

89 Tamtéž, str. 169.

chtěly žalovat, vinit, snad hledaly i nějakou kletbu – ale nenalezly ji, a s pláčem klesla Rozička na čerstvě nasýpanou zem, políbila ji a zaplakala: „Teď je to najevo, jaké měl dobré srdce!“⁹⁰

7.2.5 Determinace a motiv předurčenosti

V povídce *Skalák* se silně projevuje determinace postav. Člověk je odsouzen k tomu, v čem se zrodil. Neexistuje žádná možnost, jak se vyhnout předurčenému osudu.

Jáchym se narodil jako syn Skaláka a lidé k němu už od malička přistupovali jako k jeho otci, který se stranil společnosti, s každým se hned znepřátelil, pil a v okolí vzbuzoval jen strach. Vlastnosti starého Skaláka si automaticky lidé přenesli na mladého Jáchyma a podle toho se k němu také chovali, aniž by jej skutečně poznali. Jáchym byl nakonec nucen přisouzené vlastnosti přijmout za své, aby se před lidmi uchránil. Jen Rozička věřila v jeho lidskost.

Byla to nakonec pokrytecká morálka společnosti, která Jáchyma i Rozičku odsoudila k postupnému úpadku.

7.2.6 Motiv žebráctví, bídy a chudoby

Do děje povídky *Skalák* Světlá začlenila motiv žebráctví. Postupná destrukce života hlavních hrdinů vede až k hranicím bídy a chudoby. Jáchym se narodil do žebravé chudobné rodiny a v bídě setrval po celý svůj život. Výrazný kontrast ztráty bohatství a nabytí chudoby je zřetelný na osudech Rozičky. S postupným plynutím příběhu dívka přichází o veškerý majetek a její upadání do chudoby vrcholí v závěru povídky. Jak se z bohaté statkářovy dcery mohla stát chudá žebráčka nastiňuje následující ukázka, které poukazuje na postupnou ztrátu majetku.

Rozička arci za Jáchymem poslala a poskytla mu, co měla; ale nemohla mu dlouho pomáhati. Jednou jí přišel úřední přípis, že se jí dá dvůr do prodeje, nezaplatí-li, co je dlužna. Tu teprv se dověděla, že není ani doch na střeše více její. Dvůr byl tedy odhádán, vypsala se naň dražba, a za jednoho večera stála Rozička „na luhách“, a její celé jmění byly obnošené šaty, které měla na těle, a nevěděla, kam dnešní noc hlavu položí.⁹¹

Motiv žebráctví, bídy a chudoby je podrobněji zpracován v kapitole č. 6.5.

90 SVĚTLÁ, K. Skalák, In. *Ještědské povídky*, str. 171.

91 Tamtéž, str. 168.

7.3 *Hubička*

Povídka *Hubička* pojednává o věrné lásce Vendulky Paloucké a Lukáše Palouckého. Prostřednictvím jejich příběhu Světlá detailně vykreslila zvyky a vztahy panující na venkově. Snažila se poukázat na poměry vládnoucí mezi mužem a ženou. Povídka *Hubička* je tak jednou z mnoha próz Světlé, kde se autorka zabývá postavením ženy v soukromém i společenském životě.

Je také známo, že povídka *Hubička* posloužila jako inspirace pro Elišku Krásnohorskou při utváření libreta ke stejnojmenné opeře Bedřicha Smetany.

7.3.1 Přiblížení postavy Vendulky Paloucké

U postavy Vendulky lze po celou dobu dějové linie sledovat její osobitý vývoj, kdy se z tvrdohlavé dívky postupně nabýváním zkušeností stává žena schopná dělat ústupky.

Stejně jako většina ženských postav v prózách Karoliny Světlé, i zde je postava Vendulky pracovitá, pilná a laskavá. A právě pilnost, pracovitost a čistota byly vlastnosti, které se očekávaly od každé dobré venkovské hospodyně schopné vést hospodářství. Světlá tak potvrdila fakt, že podle soudobých společenských představ byla dříve pro ženy primární práce v domácnosti.

U Palouckých mívali vždy čisto a uklizeno; šlať Vendulka tak tuze na pořádek, jako kdyby pocházela odněkud z města. Dnes tam bylo ale všecko zvláště vysmejčeno a vydrhnuto, zrovna jako o posvícení. Nasypala po sednici a síni tolik bílého písku, že se v něm až nohy bořily, na černé rámce u svatých obrazů, do rohu nad červeným stolem pověšených nalepila bůhvíco pozlátka a zastrčila za ně plno kvetoucích ratolestí, a tabulky v oknech se jí třpytily, jako kdyby se do všech najednou slunce co nejvíce opíralo. Nebylo ani před svátkem, ani svátek, patrně tedy, že čekali u Palouckých nějaké vzácné hosty.⁹²

Ted' teprve viděl, že je u kamen vše uklizeno a stůl umyt, čeládka před jeho příchodem tedy již povečeřela. První starost mladé hospodyně, sotva do domu ženicha vkročila, byla o ni.⁹³

Dívka také s láskou pečovala o nevlastní dítě, které po sobě zanechala první žena jejího snoubence Lukáše. Tím Světlá zvýrazňuje Vendulčinu obětavost, která byla typická pro většinu hlavních hrdinek.

„Však nahradím jejímu dítěti, že mně tu vedle tebe místo udělala. Ted' právě než jsi vešel, jsem nebožce slibovala, spíše že chci přijít o ruku, než abych mu vlasek zkřiviti dala. Však se

92 SVĚTLÁ, K. *Hubička*, In. *Ještědské povídky*, str. 231–232.

93 Tamtéž, str. 240.

přesvědčí, že jsem jí nelhala, až je přijde navštívit: nebude ho muset ani jednou převinout, ani jednou mu přestýlat, poroste to nebožátko jako z vody. Trvám, že ji tu budu mítí noc co noc. Nasypám si naschvál okolo kolébky popele, abych poznala její šlépěje; zůstávat prý po nebožtících stopa jako kachní, také to slýchaš, vid’?”⁹⁴

Výrazným rysem této postavy byla také věrnost a stálost.

7.3.2 Přiblížení postavy Lukáše Palouckého

Zatímco postava Vendulky upřednostňovala smysl pro počestnost a důraz na mravnost, Lukáš na počátku děje preferoval před jakýmkoli vyššími morálními hodnotami pouhou pudovost.

Lukáš, kterého Světlá vykreslila jako fiktivní obraz reálného muže, byl přesvědčen, že se žena musí podříditi jeho vůli, jak sám vypovídal v následujícím dialogu s Vendulkou.

Vendulce přešel žert.

„Copak ti tu zanedbávám, že takto ke mně mluviš a lidi o mně mluvit necháváš?“

„Nejpřednější v každém domě věc – hospodář.“⁹⁵

Postupně si ale uvědomil, že vztah mezi mužem a ženou musí být rovnocenný, založený na toleranci a vzájemné úctě.

7.3.3 Děj povídky

Lukáš Paloucký už dávno miloval Vendulku Palouckou. Jeho rodiče jim ale ve svatbě bránili. Lukáš se tak nakonec byl nucen oženit s jinou dívkou, která ale po třech letech manželství zemřela. Jako svobodný vdovec, který potřeboval novou hospodyní a matku pro své dítě, nakonec požádal o ruku Vendulku, která jeho nabídku s nadšením přijala. Oba byli ale velmi tvrdohlaví a brzy se mezi nimi začaly objevovat první neshody vzešlé z pouhé maličkosti. Vendulka se chtěla zachovat čestně a před svatbou kvůli úctě k nebožce nehodlala Lukáše políbit. Ten si ale na hubičce tvrdošíjně trval, a když se mu jí nedostávalo, začal Vendulce dělat naschvály. Narůstající konflikty brzy vyvrcholily až v rozchod.

Vendulka utekla z domu ke své staré tetě Martince, která se živila jako pašeračka. Vydala se s ní na jednu noční pašeráckou misi, na které si ve strachu o svůj život uvědomila, že Lukáše miluje a chovala se bláhově. Netušila však, že Lukáš v odloučení také zpytoval svědomí a litoval toho, jak moc byl prchlivý a unáhlený.

Lukáš se nakonec Vendulku vydal hledat, a když se spolu konečně setkali, Vendulka jej políbila a oba se tak vzájemně usmířili.

94 SVĚTLÁ, K. Hubička, In. *Ještědské povídky*, str. 241.

95 Tamtéž, str. 246.

7.3.4 Konflikt Vendulky a Lukáše

Základní konflikt v povídce začíná pouze jako nevinné nedorozumění. Vendulka trvá na uctění památky mladé nebožky a odmítá až do svatby dát Lukáši hubičku.

„Já se ale nikdy jiných na to neptám, co dělat mám a co nemám, vím to vždy sama za sebe, proto se nebudu také s tebou milkovat pod střechou tou, kde tvé ženě sotva nohy vystydly, a kdyby mně všichni lidé dokazovali, že to dovolená věc! Na to času dost, až budeme jak se patří svoji a jí to tedy již k lítosti přijít nesmí.“

„Pravda sice, žes ted' desetkrát ještě hezčí než před třemi lety, kde jsem večer kvůli tobě pozdvihl celou vesnici, ale zato bývalas tenkrát zas desetkrát hodnější. Jen se přece pamatuj, jak vždy křikla, když jsi mne zdaleka spatřila, kterak se podvečer loudám vrbovím podle potoka do vašeho sadu, kdes na mne pod osikou čekávala, aby nikdo nevěděl. S jakou to radostí letělas mi vždy sama do náruče – a ted' najednou takové upejpání!“⁹⁶

Oba snoubenci jsou však stejně tvrdohlaví a horliví. Brzy tak drobná neshoda vyústí v rozsáhlý rozpor, který se stále vyostřuje. Lukáš začne dělat Vendulce naschvály – chodí do hospody, karbaničí a hubičky přijímá od jiných dívek – a Vendulka se mu na oplátku ještě více snaží vzdorovat a vzpouzet.

„Ty umíš tedy také – karbanit?“

„Leccos, co umím ted', před krátkým časem ještě jsem neuměl.“

„Především jsi se však naučil dělat mi vše na příkoř, vid'?“

„A co děláš ty mně?“

„Chovám se vedle tebe, jak na hodnou holku se sluší; spíše bych si zasloužila, abys za to mne pochválil než potupil.“

„Tedy ještě chválit tě za to mám, že se mi potajmu posmíváš, že musím tancovat podle tvé noty? Jen někomu vypověz do pravdy, kterak se mnou nakládáš, zdali tomu uvěří? Zdali si kdy tolik dal líbit ženich od nevěsty své, s nížto měl před ohláškami? Ale jen počkej, však ty poznáš také, že nejsem žádné zamilované klouče, které se dá vodit za hedvábnou nitku! Zrovna, ale zrovna jak ty ted' mne před svatbou odstrkuješ, tak já s tebou nakládati budu po svatbě! Již jsem si to umínil, a také to provedu, uvidíš!“⁹⁷

Jejich vzájemné spory vyvrcholí až v rozchod.

96 SVĚTLÁ, K. Hubička, In. *Ještědské povídky*, str. 242.

97 Tamtéž, str. 250.

„Vždyť snad nestojí nikdež psáno, my dva že se vzítí musíme,“ pravila mu chvějícím se hlasem, „když to s tebou dopadá, jak mi praviš, a ty mi chystáš jen hanbu a hanbu, a nic jiného; nejlépe udělám, odejdu-li odsud, než tu ještě všechny kouty slzami svými vykropím!“⁹⁸

Teprve až v době odloučení, kdy měli oba snoubenci čas přemýšlet o vzájemném vztahu, si začali uvědomovat, že skutečná láska nespočívá jen na vášni a jiných smyslových požitcích, ale především na vzájemné úctě, toleranci a ústupcích. Toto uvědomění je dobře viditelné například v jednom z posledních Lukášových monologů.

„Čemu říkám ted’ svěhlavost, nazýval jsem tehdy stálostí! Kteráž holka by mi byla kdy odpustila, že jsem si vzal jinou? Ovšem, ona mne sama k tomu měla, když viděla, že dělají rodiče moji zle, nechtěla, aby mně kvůli ní zlořečili; ale zdaž by mi každá přec jen nevyčítala, že jsem na svoje staré lidi více šel než na ni? Ach, ona byla od prvopočátku vždy rozšafná jako ryzí zlato, vždy měla mou čest více na zřeteli než svou lásku. A za to jí to přišlo takové! Trýznil jsem ji pro pouhou hubičku!“⁹⁹

7.3.5 Motiv pašeráctví

Zatímco v próze *O krejčíkově Anežce* nastínila Světlá téma pašeráctví jen okrajově, v povídce *Hubička* se jím zabývala detailněji.

Čtenář je prostřednictvím postavy staré a velmi zkušené pašeračky Martinky přímo obeznámen s tímto ilegálním řemeslem.

Více informací je uvedeno v kapitole č. 6.6.

7.3.6 Motiv lípy

Hned v úvodu povídky se objevuje zmínka o lípě. Tento strom je jedním ze symbolů české státnosti. Světlá proto jako nadšená vlastenka motiv v povídce využila a jeho významnost podtrhla tím, že mu v povídce přiřadila pozici místa, kam se hospodyně seběhly v klíčové scéně příběhu.

Ejhle, dvakrát podtrhuje, žena tedy poznává ted’ právě pravdu boží, kdyby podtrhoval třikrát, muži by to platilo. Nový podiv a hádání pod lípou, kteráž to asi na věčnost odešla a kde?¹⁰⁰

98 SVĚTLÁ, K. *Hubička*, In. *Ještědské povídky*, str. 250.

99 Tamtéž, str. 263–264.

100 Tamtéž, str. 228.

7.4 *Lamač a jeho dítě*

V povídce *Lamač a jeho dítě* je řešen etický problém týkající se opodstatněnosti odplaty za napáchané bezpráví.

„Starý Antošu“ zvaný též jako lamač, protože v dole lámal kameny, byl výrazným lidovým myslitelem, se kterým se Světlá v ještědském prostředí skutečně setkala. Ústřední postava povídky je tak obrazem reálného člověka.

7.4.1 Přiblížení postavy Dorotky

Dorotka, jediná dcera lamače, oplývala nejen tělesnou silou, kterou nabyla prací v lomu, ale také silou duševní, která se u ní vyvíjela postupně s plynutím příběhu. Dívku ovlivňoval ve velké míře otec lamač, který se v ní četbou knih, svými názory a smyslem pro spravedlnost snažil rozvinout stejně hloubavého ducha, jakým oplýval on sám.

Dorotka žila osamoceně a uvědomovala si rozsáhlé sociální rozdíly mezi její rodinou a ostatními obyvateli vesnice.

Byla nucena v sobě udržovat nenávist k rodu Rozkoviců, kterou v ní vypěstoval její otec. Nakonec však dcera předčí moudrost svého otce, který v sobě není schopen nenávist a touhu po pomstě potlačit, jak dokazuje tento odstavec:

„Tvář svou od něho odvrátím, otče. Když si to přejete, slíbím vám, že jsem s ním naposledy mluvila, slíbím vám zároveň, že vám nikdy nevyčtu, dceřino srdce že jste hrdě zašlápl, abyste vy vyhověl tomu starému hadu, jehož koruna sluje pýcha; ale lhala bych vám sobě i bohu, kdybych vám slibovala, že naň, co živa budu, zapomenu; to není v moci mé. Tím teprv bych se stala nevěrníci a podvodníci opovržení hodnou. Lásku nevynutíte, lásku nevyhrozíte. Měla jsem ho ráda od první chvíle, nevědouc proč, teď ale vím, že je to pro jeho dobré srdce a upřímné smýšlení, a protože od něho duši odtrhnouti nemohu a nesmím. Kdybych na něm viny shledala a hříchu viděla, jinak bych mluvila. Dokud mne o nich nepřesvědčíte, jinak mluvit nebudu. Sám jste mne učil, abych se znala k pravdě, teď se pro ni na mne nehněvejte.“¹⁰¹

7.4.2 Přiblížení postavy Vilíka

Vilík Rozkovec byl v jádru čestný mladík. Scházela mu mateřská láska, které se mu už od dětství nedostávalo. Jako malého chlapce jej poslali k cizím lidem, aby se vyučil mlynářskému řemeslu, neboť jeho starší bratr měl zdědit po otcí a matce statek. Bratr mu ale zemřel a veškerá odpovědnost za hospodářství tak přešla na něj.

101 SVĚTLÁ, K. Lamač a jeho dítě, In. *Ještědské povídky*, str. 212.

Na Vilíka zpočátku dopadal negativní vliv jeho matky, které důvěřoval. Nechal se jí ovládat a její zákeřné smýšlení se přenášelo i na jeho osobu. Později upřednostnil vnitřní smysl pro čest a lásku k Dorotce a zmoudřel. Jeho duševní vývoj byl završen tím, že byl ochoten vzdát se majetku a očistit hříchy své matky svou vlastní dobrotivostí a obětavostí, což u mužských hrdinů Světlé nebývalo typické. Vilík se tak vymykal autorčinu stereotypnímu pojetí mužské postavy.

„Vše, co mám, bych za to dal, kdybych mohl smýti s matky tuto vinu. Nebudu mítí pokoje, dokud aspoň částečně nenapravím, co provinila. Co náleží mně, náleží od dnešního dne vám. Otec tvůj nechť naloží dle libosti s jméním mým; jsemť nad ním pánem a odstupuji mu nad ním úplně vládu a právo. Uzná-li za dobré, prodám statek a vystavím zaň kapli. Chci s vámi žít v chudobě a nedostatku a v potu tváře o ten kousek chleba se lopotiti. Manželku otci arcí tím nevrátím, ani matku tobě nevzkřísím, kdybych kdovíco udělal; nechť ale za ni přijme zetě laskavého.“¹⁰²

7.4.3 Přiblížení postavy Lamače

Lamač byl chudý muž, který neměl snadný život. Jeho minulost nebyla nejšťastnější – žena mu po porodu zešilela a brzy poté zemřela. Každý den jej navíc čekala těžká práce v lomu.

Nahoře v chaloupce nad lomem bydlel starý chud'as s dcerou jedinou. Pracoval již dlouhá léta v lomu. Jmenoval se sice Vacek, ale všude mu říkali jen zkrátka „lamač“.¹⁰³

Lamač byl sečtělý a moudrý muž. Miloval knihy, kterých měl doma navzdory své chudobě velké množství. Věnoval se bílé magii a mnozí lidé si k němu chodili pro vzácné rady. Byl považován za výrazného lidového myslitele. Prostřednictvím jeho postavy se Světlá snažila zlomit předsudky lidí z města o negramotnosti venkovského obyvatelstva.

Postupný duševní vývoj této postavy byl ovlivňován touhou po pomstě a láskou k dceři, mezi kterými se musel v závěru povídky rozhodovat. Jeho hluboký smysl pro spravedlnost a čest jej nakonec strhl z cesty pomsty, která jej vedla k hříchu, proti němuž celý život bojoval.

7.4.4 Děj povídky

Lamač žil se svou dcerou Dorotkou v malé chaloupce vysoko v horách daleko od lidí. Ve dne pracovali v dole a po večerech četli knihy. Nebyli bohatí, zato byli šťastní. Jejich dosavadní klid narušil až příchod mladého Vilíka, syna statkářky Rozkovcové, který se

102 SVĚTLÁ, K. Lamač a jeho dítě, In. *Ještědské povídky*, str. 207.

103 Tamtéž, str. 175.

navracel do dědiny, aby převzal majetek po zemřelém bratrovi. Vilík se náhodně setkal s Dorotkou a ihned se do sebe oba zamilovali. Jakmile se však Dorotka dověděla, kým skutečně Vilík byl, urazila jej a utekla.

Vilík zprvu nechápal její jednání. Netušil nic o dávné rozeprě mezi jeho matkou a starým lamačem. Rozkovecova kdysi, když byly odvody na vojnu, poštvála vojáky na lamačovu ženu, kterou odvedli do vězení namísto jejího manžela. Tam lamačova žena zešílela a na následky nemoci zemřela. Lamač tehdy sliboval statkářce pomstu a přísahal, že raději sebe i svou dceru pohrbí v lomu, než by se kdy pomsty vzdal.

Když se Vilík později zeptal matky na rozeprě mezi jejich rody, matka mu zalhala a ve zlomyslnosti jej navedla k tomu, aby Dorotce ublížil. Kouzlem si měl k sobě Dorotku přivábit a pak ji zapudit, aby se jí pomstil za urážku, kterou mu svým odmítnutím způsobila. Vilík ale nebyl pomsty schopen, a když nadešla ona chvíle, jeho čest a hluboká láska k Dorotce v něm zlé úmysly zlomily. Smířil se s Dorotkou a ona mu řekla pravdu o dávné historii. Vilík byl nešťasten z matčiných činů a rozhodl se je smýt svou obětavostí a dobrotou. Byl ochoten vzdát se svého majetku, jen aby mohl zůstat s Dorotkou.

Když se ale později dívka svěřila otcovi, že se s Vilíkem udobřila a vše mu odpustila, lamač se velmi rozhněval a byl plně rozhodnut naplnit dávnou přísahu. Vedl svou dceru do dolů, kde se spolu s ní chtěl nechat pohrbít zaživa. Díky Dorotčině moudrosti a jejím inteligentním názorům se však lamač nakonec své přísahy a pomsty vzdal. Dorotka dál poklidně žila s otcem a Vilík na ni věrně čekal. Teprve až po smrti jejich rodičů se oba mladí konečně vzali. Vilík prodal statek a koupil si mlýn, kam se po svatbě odstěhovali.

7.4.5 Hloubavý duch vesnického lidu

Světlá se se svými díly mimo jiné snažila lámat předsudky městské společnosti o nevzdělanosti venkovanů. Při opakovaných pobytech na venkově, kdy se s místními obyvateli postupně sbližovala, se přesvědčila o jejich inteligenci. Často se proto v jejích románech objevují poznámky, které poukazují na jejich moudrost a snahu vzdělávat se, ač s vnějším světem mnohdy nepřišli do kontaktu.

„Měl-li lamač večer po práci, sedl si před chaloupku, pozoroval, co se děje na nebi, co dole na zemi a co ve vlastní jeho mysli. Divil se nejen tomu, co vypožoroval v přírodě, ale i vlastnímu poznání.”¹⁰⁴

Inteligenci venkovanů a jejich touhu studovat podtrhovala Světlá v povídce *Lamač a jeho dítě* také častou zmínkou o velkém množství knih, které měl lamač ve své chaloupce.

104 SVĚTLÁ, K. Lamač a jeho dítě, In. *Ještědské povídky*, str. 175.

V zimě, kde nemohl lamač sedět před chaloupkou, podal si v sednici z povalu nějakou knihu (měl jich bůhvíco až do stropu narovnaných) a předčítával z ní dceři až pozdě do noci.¹⁰⁵

Lamač zavřel knihu, již byl dnes celou přeříkal, a vyhlížel každou chvíli oknem do údolí, zdali se tam štíhlá postava dceřina dosud nemihá. Nemohl se jí ani dočkat.¹⁰⁶

7.4.6 Kouzla, magie a nadpřirozené bytosti

Příběh lamače a jeho dítěte je prostoupen celou řadou kouzel.

V kontrastu zde proti sobě stojí negativní černá magie statkářky Rozkovcové a kladná bílá magie lamače. Zatímco statkářka Rozkovcová se s temnými silami spojovala, lamač se jim naopak snažil odolávat, jak dokazují následující úryvky z povídky. První dva pojednávají o zlých kouzlech statkářky a jejím spřažení se zlými silami.

Dělala ale ještě jiné ošklivé věci, kde se nemohla vymluvit, že je to náhodou, přistihli-li ji při nich. Každý rok vstala časně ráno po noci filipojakubské a vyšla si na pole sousedovo, kde sbírala první rosu do loktuše z plátna, napředěného pětiletým dítětem. Loktuší tou přikrývala o Štědrý večer také stůl. Vyždímala ji, byla-li hodně napita, pak na pole vlastní, aby jen její obilí sypalo a jiní aby neměli úrodu žádnou.¹⁰⁷

Děvečka od Rozkovců tvrdila totiž jednou o přáستvě, že vidá, jak dává hospodyně od každého jídla tři lžíce potajmu do hrnečku, hrníček že postaví pak večer, než jde spat, na ohniště do uhlí. To bylo tolik, že si krmí raráška.¹⁰⁸

Následující úryvky ukazují vítězné boje lamače nad ďábelskými silami.

Na to mu přišlo do stavení sta a sta myši; tenkrát se lamač nerozmýšlel. Zastrčil si rychle za krov roh bílého kozla na svatého Jakuba bitého, a myši se musely pěkně stěhovat.¹⁰⁹

Za krátký čas mu zas přestala koza dojit; lamač ji umyl vodou, naběhlou o první bouřce do kolejů a po vodě do nového hrnce nabranou a koza dojila v tu chvíli. Krátce, lamač, uměl toho „odhoděnce“ řádně vyplácet.¹¹⁰

V povídce se objevují i nadpřirozené bytosti, včetně výše uvedeného raráška, a duchové.

Jednou se ubytoval, jak jí lamač vykládal, za chaloupkou u studánky vodník a škádlil ho, kde jen mohl. Chodil okolo stavení jako stará bába; podruhé se mu ušklíbal v podobě ohavného trpaslíka se zelenými vlasy do okna, jindy zas mu pověsil červený kabátek, z něhož

105 SVĚTLÁ, K. Lamač a jeho dítě, In. *Ještědské povídky*, str. 175.

106 Tamtéž, str. 208.

107 Tamtéž, str. 173.

108 Tamtéž, str. 173.

109 Tamtéž, str. 175.

110 Tamtéž, str. 177.

kapala voda, na plot k sušení, a jak se lamač rozběhl, aby kabát strhl, nebylo tam již praničeho.¹¹¹

Jinak měl ale lamač duchy u velké vážnosti; nechali-li jeho na pokoji, dal každému poctu náležití. Říkával, že se bojí lidí, jako lidé jich. Blíže se chudáci lidem, neboť hledají vysvoboditele. Ale mnohdy se stává, že se člověk ducha ulekne a jej buď zakleje, nebo že následkem leknutí zemře. Pak je duchu uložena znovu pokuta a on musí zase sta a sta let bloudit, touže po vysvoboditeli. Soucit lamačův s duchy měl tedy dobrou příčinu.¹¹²

7.4.7 Motiv hada

V povídce se velmi často vyskytuje motiv hada, který zde symbolizuje zlé svody d'ábla, jimž musí člověk odolávat, aby si zachoval svou mravní čistotu. V rámci kultury nebyl had nikdy oblíbeným motivem, představoval vždy spíše nebezpečí a zlo, protože to byl právě on, kdo svedl Evu k tomu, aby utrhla zakázané rajske jablko ze stromu poznání, což zapříčinilo následné vyhnání lidí z ráje.

I zde had symbolizuje pokušení, kterým se lamač v příběhu mermomocí vyhýbá a varuje před nimi svou dceru.

Lamač se nechlubil; cokoli kdy vykonal, vždy byla spravedlivost při něm. Než se na něčem usnesl, poradil se po každé se svým svědomím. Dbal i na svoje myšlenky velmi přísně a nikdy netrpěl, aby přistoupila k němu zcestná. Neb pomyšlení je prý v hříchu první zárodek.

„Nejdříve přijde pomyšlení, pak zalíbení, později svolení a konečně učinění,“ varoval dceru; k čemu srdce přiložíš, toho se ti také dostane. Nevypuť nikdy z mysle, že ten starý had všude a ve všem na nás číhá, aby nás zachvátil.¹¹³

„Krvepřísežní, nevěrnice, hle, jak slibuje! Dokaž tedy skutkem, že ti to neobrací ten starý had opět lež na jazyku, vypuď, vypuď syna vražednice z mysli a odvrát' od něho na věky tvář i srdce,“ vyjel lamač.¹¹⁴

Motiv hada se často objevuje v souvislosti se zmínkami o pomstě. Nachází se také v popisu záporné postavy statkářky Rozkovcové, kterou lamač připodobňuje ke zmiji – tedy ke zlu.

„To věřím, ta by ti byla bývala podle mysle, ty synu ze zmije,“ pravil polohlasitě, jako by byl mluvil k Vilíkovi; „ale spíše si přivedeš do statku princeznu než ji. Vypověděls jí boj, zaslepenče, v němž bídne zahyneš. Je oděna pancířem ctnosti a nese před sebou štít nenávisti,

111 SVĚTLÁ, K. Lamač a jeho dítě, In. *Ještědské povídky*, str. 175.

112 Tamtéž, str. 176.

113 Tamtéž, str. 178.

114 Tamtéž, str. 211.

porazí tě po každé, kdykoli s ní započneš zápoliti. Slunce na nebi nezhasneš, ji nepřemůžeš. Všude po světě rozsíl ten starý had símě svoje, ale jak se neušlo v srdci otcově, tak se neuje v srdci dceřině. ¹¹⁵

7.4.8 Motiv oběti

Děj povídky *Lamač a jeho dcera* není završen sebevraždou hlavních hrdinů, jako tomu je například v povídkách *O krejčíkově Anežce* nebo *Skalák*.

Je to síla otcovské lásky k dceři, která nakonec v lamačovi přemůže jeho nenávist k nepříteli. Oběť je zde vyjádřena ústupkem lamače, který se vzdá své pomsty a naplnění dávné přísahy.

Podobně je tomu i u postavy Vilíka, který je ochoten svou dobrotou odčinit hříchy své matky a pro lásku k Dorotce je schopen zřít se svého majetku a žít v nedostatku, aby tak dokázal svou poctivost a smysl pro spravedlnost.

7.5 Námluvy

Tato povídka se svým rozsahem řadí mezi kratší venkovské prózy Světlé. I když povídka nese název, který jasně nastiňuje, o čem příběh bude pojednávat, přesto se v ní autorka zaměřuje především na problematiku sociálních nepoměrů obyvatel pohorské vesnice.

Povídka je založená na lidové pověře. Pověřčivost v ní přímo ovlivňuje děj a v neposlední řadě i chování a jednání postav.

7.5.1 Přiblížení postavy Cilky

Cilka, dcera hrobníka, pocházela z chudých poměrů. Byla krásná a dobře vychovaná. Pokora, pilnost a laskavost byly jejími přednostmi. V dívčině mladosti Světlá vyzdvihla především její naivitu a nezkušenost.

Postava Cilky nevynikala jen svou krásou a mravní čistotou, ale především svou citlivostí, kterou Světlá zvýrazňovala častým zmiňováním dívčina pláče, jak dokazují následující úryvky.

Někdy se Cilka tak nad tím zamyslí a taková v ní zahoří touha, že jí až z toho oči přetéka; musí kamsi zaběhnout, kdež pak o samotě hodně a hodně se vypláče. ¹¹⁶

Zas si vzdychne, a slzička z oka jí ukápne na bílý šátek. ¹¹⁷

115 SVĚTLÁ, K. Lamač a jeho dítě, In. *Ještědské povídky*, str. 198.

116 SVĚTLÁ, K. Námluvy, In. *Ještědské povídky*, str. 270.

117 Tamtéž, str. 267.

7.5.2 Přiblížení postavy Havla

Světlá často mužské hrdiny stavěla do negativní pozice. Postavu Havla, syna truhláře, však vykreslila ve zcela jiném světle. Vyobrazila jej jako čestného pohledného mladíka, který se, ač byl bohatý a dostalo se mu i vyššího vzdělání, neštítel práce a tím, že si vážil i laskavosti a píle chudých lidí, lámal předsudky o zažitých společenských rozdílech.

Vyzdvížením motivu dobrého srdce, který Světlá často využívala, aby nastínila kladnou pozici postavy, zdůraznila pozitivní postavení hlavního hrdiny Havla.

*Ach, nejen že není ani pyšným ani potutelným, má nejlepší srdce ze všech snad lidí, co jich je na světě, ač jich je zajisté mnohonácte tisíc.*¹¹⁸

7.5.3 Děj povídky

Cilka, dcera hrobníka, měla požádat Havla o to, aby doprovodil nevěstu a ženicha k oltáři spolu s ní. Cilka se skutečně vydala na cestu, ale cítila se nesvá. Potají totiž Havla milovala, ale uvědomovala si, že by se za něho nikdy nemohla provdat kvůli jejich rozdílným společenským postavením. Zatímco on byl bohatý, ona jako dcera hrobníka neměla skoro vůbec nic. Bála se s Havlem setkat, protože se strachovala, že ji pro její chudobný původ odmítne vést jako družičku k oltáři.

Když Cilka dorazila do Havlova stavení a vyřídila mu nevěstin vzkaz, zdálo se, že se dívčiny obavy skutečně naplnily. Havel ji opravdu odmítl doprovodit k oltáři, ale měl k tomu vážný důvod. K razantnímu rozhodnutí jej vedla stará lidová pověra, která by mu později mohla zabránit v tom, aby se s Cilkou oženil. Jakmile jí Havel vyjevil své city a úmysly, Cilka přestala být zklamaná. Oba mladí se sobě vyznali a vzali se.

7.5.4 Lidové pověry

I když příběh Cilky a Havla obsahuje hned několik četných lidových pověr, přesto jedna v ději jasně dominuje. Jedná se o pověru, která se stala zásadou hlavního hrdiny Havla. Na venkovských svatbách si ženich s nevěstou volili vždy družičky a mládence, kteří je měli doprovodit k oltáři. Existuje však pověra, že takovýto pár se pak nikdy nemohl vzájemně seždat.

Víra v takovouto kletbu mladého Havla provázela od doby, kdy jej jeho vlastní matka varovala. Když ho později přišla Cilka na popud nevěsty vyzvat, aby se stal jejím doprovodem coby svatební družičky, razantně ji odmítl, protože nemohl riskovat, že by se kletba naplnila, jak se sám později divce svěřil.

¹¹⁸ SVĚTLÁ, K. Námluvy, In. *Ještědské povídky*, str. 269.

„Krásná toť věru prorokyně, když ani neví, že děvče se nikdy za toho nedostane, s nímž byla o svatbě za družici, a dostane-li přec, že s ním v žádné svornosti nežije! Říkávala mi matka moje kolikrát, abych si na to dobrý pozor dal, a vždy dotvrdila příkladem. Vím, že to pověra, a jsme pro ten nový pokrok, ale tenkrátě při něm nestojím, nechť se mi každý za to vysměje do očí. Dbám od mladosti každého jejího slova, budu i toho dbáti“¹¹⁹

Pověřivostí se obecně tato práce zabývá v kapitole č. 6.9.

7.5.5 Ohlášky

Některým svatbám dodnes předcházejí trojí svatební ohlášky. Jedná se o časový úsek, během něhož je vztah mladých lidí dále vyšetřován s cílem najít případné překážky, které by mohly bránit uzavření svazku – úzké příbuzenské vztahy, výrazná sociální nerovnost aj.

Ve výjimečných případech bylo dovoleno provádět všechny tři ohlášky najednou, jako tomu bylo i v povídce *Námluvy*, kde nadcházející smrt příbuzného nutila snoubence svazek uzavřít co nejdříve. V rámci ohlášek každá družička, kterou si nevěsta zvolila, musela jít za mládcem, který ji měl doprovodit k oltáři, přinést mu snítku rozmarýnu s bílým šátkem a pozvat jej na svatbu. Tomuto úkonu se nevyhnula ni Cilka, kterou měl doprovodit Havel, s nímž v následující ukázce hovoří.

„Snad mi přec dříve povíš, co nám dobrého přineslas?“

„Mnoho ne, jen srdečné pozdravení od nevěsty Verunky Adamové, že má zejtra nakvap svatbu, poněvadž se ženichův dědeček rozstona a tu snad již dlouho nepobude. Zve tě tedy po prvé, po druhé a po třetí, abysi se jakožto ženichův nejbližší přítel zejtra ráno zajisté za mládence postavil a ji v lásce a přátelství do kostela na oddavky doprovodil. Zde ti posílá rozmarii a šátek. Byla by sama přišla, ale musila si do města pro věnec a střevíce.“¹²⁰

7.5.6 Sociální nerovnost

V povídce kromě lidových pověr Světlá vyzdvihuje problematiku sociálních nepoměrů obyvatel venkova. Bohatí si brali většinou bohaté a chudí jen chudé, výjimky se stávaly jen zřídka. Hlavní hrdinka příběhu Cilka si byla vědoma rozdílných sociálních poměrů mezi ní a Havlem, kterého měla potají ráda. Když ji pak Havel zcela nečekaně požádal o ruku, vyjádřila mu své obavy z jejich rozličných společenských postavení takto:

„Jaképak by to bylo? Ty máš chalupu, pole, les, řemeslo, a já – nemám ani za mákovo zrna.“¹²¹

119 SVĚTLÁ, K. *Námluvy*, In. *Ještědské povídky*, str. 282.

120 Tamtéž, str. 279.

121 Tamtéž, str. 283.

Světlá se tyto předsudky společnosti snažila ve svém díle rozbít a na upřednostnění lidské lásky před penězi upozorňovala čtenáře prostřednictvím hlavního hrdiny Havla, který, ač byl bohatý, nedbal na finanční zaopatření své nevěsty.

„Právě že mám, mohu si vzít děvče podle libosti a nemusím si žádnou brát jen podle peněz. Ta, kterou si vezmu, nebude žádná jiná než ty.“¹²²

122 SVĚTLÁ, K. Námluvy, In. *Ještědské romány*, str. 283.

8 Stezka Karoliny Světlé

Karolina Světlá trávila ve Světlé pod Ještědem každé prázdniny. Není tudíž divu, že během svých několika týdenních pobytů postupně poznávala rozsáhlá území pod Ještědem. Četná místa, která sama navštívila, ji okouzila natolik, že do jejich prostředí zasadila dějiště svých ještědských povídek a románů. Veškeré tyto prostory a pamětihodnosti nalezneme na zeleně značené stezce, která nese název „Cesta Karoliny Světlé“.

Trasa spojuje Světlou pod Ještědem, Pláně pod Ještědem, osadu Padouchov, Jiříčkov a přes Mazovu horku, Rozstání, Dolení Paseky a Hodku se vrací nazpět do rodiště Petra Mužáka.

8.1 Přesná lokalizace jednotlivých povídek a románů

Téměř všechny povídky a romány Karoliny Světlé s venkovskou tematikou se odehrávají v blízkém okolí Ještědu. Jen výjimečně Světlá zavádí děj do větších měst, například v románu *Kantůrčice* se část hlavní dějové linie odehrává v Praze. Nejčastěji se zmínky o větších městech týkají poutí a jarmarků v nynější polské obci Vambeřicích a nynějším německém městě Žitavě.

V následujícím přehledu jsou chronologicky – podle data vydání – seřazeny prózy s venkovskou tematikou. U každého díla je uvedena přesná lokalizace jednotlivých dějišť příběhů.

1. povídka *Sefka* (1859) – Světlá pod Ještědem; blíže neurčená vesnice v Polsku
2. povídka *O krejčíkově Anežce* (1860) – Světlá pod Ještědem; hrad Frýdštejn
3. povídka *Lesní panna* (1863) – Světlá pod Ještědem
4. povídka *Cikánka* (1863) – Dolní a Hoření Paseky; město Osečná
5. povídka *Skalák* (1863) - „Horka“¹²³ u Světlé pod Ještědem; „Skalákovna“¹²⁴ na svahu podještědské „Horky“
6. povídka *Lamač a jeho dítě* (1864) – lom „Basa“ pod Padouchovem a jeho blízké okolí
7. román *Vesnický román* (1867) – Světlá pod Ještědem; světelský hřbitov; kříž na rozcestí u Vesce pod Světlou; „Prosecká hora“¹²⁵
8. pověst *Z Ještěda* (1867) – Světlá pod Ještědem

123 „Horka“ je lesnatý vrch.

124 „Skalákovna“ je primitivní jeskynní příbytek vydlabaný i s okny a dveřmi do pískovcové skály.

125 „Prosecká hora“ je část ještědského hřebene, za Ještědem někdejší hornoluzický Ochránov a v Podještědí pak Český Dub.

9. román *Kříž u potoka* (1868) – Světlá pod Ještědem; Domaslavice; okolí Plání pod Ještědem; Rozstání; Dolní Paseky
10. román *Kantůrčice* (1869) – Hoření Paseky a blízké okolí, Praha
11. román *Frantina* (1870) – Rozstání; okolí řeky Ploučnice; lesy Boroviny vedoucí až k obci Hlavici
12. povídka *Večer u koryta* (1870) – Světlá pod Ještědem
13. povídka *Hubička* (1871) – Světlá pod Ještědem; Dolní Paseky
14. povídka *Mladší bratr* (1871) – Světlá pod Ještědem
15. povídka *Námluvy* (1872) – Dolní Paseky
16. povídka *Ten národ* (1872) – prostředí Podještědí
17. román *Nemodlenec* (1873) – Světlá pod Ještědem; Starý Dub; Luhov
18. povídka *Nebožka Barbora* (1873) – Světlá pod Ještědem; Dolní Paseky
19. povídka „*Přišla do rozumu*“ (1878) – Dolní a Hoření Paseky
20. povídka *Teta Vavřincová* (1879) – prostředí Podještědí
21. povídka *Modřín Marie Terezie* (1880) – prostředí Podještědí
22. povídka *Meluzína* (1880) – prostředí Podještědí
23. povídka *Divousové* (1882) – Dolní Paseky
24. romaneto *Z vypravování staré žebračky* (1884) – „Horka“ u Světlé pod Ještědem
25. povídka *Hospodská v Levitovicích* (1885) – prostředí Podještědí
26. romaneto *V hložínách* (1885) – okolí Hořeních Pasek
27. povídka *Satanáš* (1885) – prostředí Podještědí
28. pověst *Poslední poustevnice* (1886) – okolí obce Hodky a lesa Holá; Dolní Paseky
29. povídka *Kterak se dohodli* (1887) – prostředí Podještědí
30. romaneto *Černá divizna* (1887) – prostředí Podještědí
31. povídka *Josefů Josef* (1887) – prostředí Podještědí
32. povídka *Větrně* (1888) – prostředí Podještědí
33. povídka *Ze starých časů* (1889) – prostředí Podještědí
34. romaneto *U sedmi javorů* (1890) – Rozstání
35. povídka *Blázínek* (1891) - prostředí Podještědí

9 Závěr

Hlavním cílem této bakalářské práce bylo představit známou českou spisovatelku Karolinu Světlou jako ceněnou autorku próz s venkovskou tematikou. Určením charakteristických rysů a zpracováním základních pramenů jsem tuto literátku zařadila do kontextu soudobé venkovské prózy.

Ač Světlá sama o svém životě uvedla mnoho informací v několika vzpomínkových knihách, mezi které patří například *Upomínky*, *Z literárního soukromí I.* a *Z literárního soukromí II.*, přesto jsem se v teoretické části práce poměrně dosti věnovala počátkům její spisovatelské kariéry, kam právě spadají její prvotní snahy o tvorbu venkovských próz. Zaměřila jsem se především na vlivy a faktory, které na ni během psaní dopadaly. Zjistila jsem, že na vývoj nejen její osobnosti, ale také tvůrčí činnosti měli vliv především členové literární skupiny májovců, vlastenecká výchova a četná vyprávění ze strany otce Eustacha Rotta, přátelství s Boženou Němcovou i vztah s manželem Petrem Mužákem, který ji jako první seznámil s prostředím podhorského venkova. Podještědí ji fascinovalo natolik, že se rozhodla intenzivně se věnovat psaní vesnických próz. Svými díly se snažila nejen zachytit krásy horské přírody a každodenní osudy ještědských horalů, ale pokoušela se také lámat negativní předsudky tehdejšího pokryteckého měšťanstva o nevzdělanosti venkovského lidu. Ač sama pocházela z městského prostředí, přesto se prostřednictvím svých děl postavila proti licoměrnému měšťanstvu, čímž si vysloužila celou řadu kritických narážek.

Hlavním úkolem této práce bylo analyzovat povídky Karoliny Světlé s venkovskou tematikou. V úvodní teoretické části jsem stanovila obecné rysy venkovské prózy, na jejichž základě jsem se později snažila vyjádřit, jakým způsobem Světlá přistupovala k zachycení prostředí, postav a k jejich charakteristice. Co se týče prostředí, Světlá mu vždy věnovala rozsáhlý popis, který navozuje jedinečnou atmosféru příběhu. Čtenář je prostřednictvím barvitě vykreslených míst doslova vtažen do prostorů, v nichž se děj jednotlivých příběhů odehrává. Každý čtenář má pocit, jako by byl spoluúčastníkem děje. U postav se Světlá zaměřuje nejen na zachycení jejich vnějších charakteristik, ale také duševního vývoje a složitých vnitřních rozporů, které vykreslovala v rozsáhlých úvahách. Její hlavní hrdinové měli sloužit jako mravní vzory, kterými se snažila vychovávat čtenáře. V četných případech zaujímala černobílý pohled na svět, kdy jasně nastiňovala, co je dobré a co špatné.

Protože Světlá psala o kraji, jenž velmi dobře znala, předně jsem se zajímala o motivy, jež jsou typické pro život lidí na venkově. Jednotlivé motivy jsem zpracovala tak, aby zahrnovaly široké spektrum kladů i záporů, které přinášel život na klasické vesnici v 19. století. Díky

zachycení bídy, chudoby, pašeráctví, loupežnictví, utiskovaného vlastenectví, roboty, násilně vnucovaného náboženského přerodu, ale i příjemnějších stránek spojených s venkovským životem, dokázala Světlá dokonale navodit pocit reálnosti a blízkého sepětí se čtenářem. Je jasné, že oblast Podještědí velmi dobře znala a snažila se ji čtenáři přiblížit tak, jak ji sama vnímala.

Své vlastní poznatky jsem ukázala na analýze pětice ještědských povídek ze souboru *Ještědské povídky*. V jednotlivých detailnějších rozborech jsem se zaměřovala na hlavní postavy a jejich konfliktní vztahy, dále na prostředí a základní motivy a prvky, které byly pro dané dílo typické.

Obecně lze říci, že ze všech ještědských příběhů Světlé číší nadšení a radost člověka, který miloval prostředí, o němž psal a které velmi dobře znal. Nemůže být pochyb o tom, že Světlá chtěla prostřednictvím svých děl přiblížit čtenářům krásy odlehlého kraje, který byl pro svou polohu vysoko v horách a daleko od městského prostředí mnohým lidem odpírán.

Je mi ctí, že jsem směla touto prací obohatit odbornou literaturu pojednávající o Karolině Světlé, jejím díle i životě. Zároveň by mě však velmi potěšilo, kdyby se tato práce stala impulsem pro tvorbu dalších odborných prací, které by mohly výrazným způsobem doplnit poznatky a informace o této slavné české spisovatelce.

10 Seznam použitých pramenů

10.1 Primární

SVĚTLÁ, K. *Frantina*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1961. 175 str.

SVĚTLÁ, K. *Ještědské povídky*. Praha: SNKLHU, 1955. 545 str.

SVĚTLÁ, K. *Kantůrčice*. Praha: L. Mazáč, 1940. 243 str.

SVĚTLÁ, K. *Kříž u potoka*. Praha: L. Mazáč, 1933. 395 str.

SVĚTLÁ, K. *Nemodlenec*. Praha: Nová osvěta, 1947. 365 str.

SVĚTLÁ, K. *Vesnický román*. Praha: L. Mazáč, 1933. 291 str.

10.2 Sekundární

10.2.1 Tištěné zdroje

ČECH, L. Karolina Světlá: Kritická studie. *Hlídka literární*. Brno, 1891.

ČECH, L. Karolina Světlá: *Obráz literárně-historický*. Telč: Emil Šolc, 1908.

HAMAN, A. *Trvání v proměně: česká literatura devatenáctého století*. Praha: Arsci, 2007. ISBN 978-80-86078-71-7.

HAVEL, V. *Stezka Karoliny Světlé v Podještědí*. Český Dub: Podještědské muzeum Karoliny Světlé, 1991. 2 slož. 1.

CHMELOVÁ, T. *Typologie ženských a mužských postav v románech Karoliny Světlé*. Brno: Masarykova univerzita. Fakulta filozofická, 2011. Diplomová práce. Vedoucí práce doc. PhDr. Bohumil Fořt, Ph.D.

JANÁČEK, J. *Devět fejetonů o Karolině Světlé*. Liberec: Česká beseda, 1999. 26 str.

JANÁČKOVÁ, J. *Česká literatura 19. století: Od Máchy k Březinovi*. Praha: Scientia, 1994. ISBN 80-85827-41-7.

KUSÁKOVÁ, L. Babička Boženy Němcové v kontextu dobové české prózy s venkovskou tematikou. In: *Božena Němcová a její Babička. Sborník příspěvků z III. kongresu světové literárněvědné bohemistiky*. Svazek 3. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2006. str. 205- 212.

LEHÁR, J. et al. *Česká literatura od počátků k dnešku*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1998. 1058 str. ISBN 80-7106-308-8.

MACH, JIŘÍ. O pašerácích v Orlických horách. In *Strípky z minulosti Podorlicka*. Liberec: Nakladatelství Bor, 2010. S. 150–155. ISBN978-80-86807-32-4.

- MÁZLOVÁ, V. Jazyk Karoliny Světlé. *Naše řeč*, 1947, roč. 31, č. 2-4, str. 44-61.
- MÁZLOVÁ, V. Ještědské nářeční rysy v díle Karoliny Světlé II. *Naše řeč*, 1948, roč. 32, č. 6-7, str. 101-107.
- MÁZLOVÁ, V. Ještědské nářeční rysy v díle Karoliny Světlé. *Naše řeč*, 1948, roč. 32, č. 4-5, str. 61-70.
- MOCNÁ, D. a kol. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004. ISBN 80-7185-669-X.
- NOVÁK, A. *Zvonky z domova a Myšlenky a spisovatelé: dvě knihy studií a podobizen*. Praha: Novina, 1940. 371 s. Kapitola 27, Karolína Světlá, str. 307-323.
- Ottův slovník naučný: Ilustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí*. Praha: J. Otto, 1888-1909, 28 sv.
- POHORSKÝ, M. *Dějiny české literatury 3*. Praha: ÚČL ČSAV, 1961.
- ŘEPKOVÁ, M. *Vypravěčské umění Karoliny Světlé*. Ústí nad Labem: Severočeské nakladatelství, 1977. 294 str.
- ŘÍHA, I. *Možnosti četby: Karolína Světlá v diskurzu literární kritiky druhé poloviny 19. století*. Praha: Pavel Mervart, 2012. ISBN 978-80-7465-035-2.
- SVĚTLÁ, K. *Časové ohlasy*. Uspořádal J. Špičák. Praha: SNKLHU, 1958. 705 str.
- SVĚTLÁ, K. *Z literárního soukromí II*. Uspořádal J. Špičák. Praha: SNKLHU, 1959. 703 str.
- ŠPIČÁK, J. *Karolína Světlá v Podještědí: Průvodce museem Karoliny Světlé v Českém Dubě*. Praha: SNKLHU, 1935. 23 str.
- ŠPIČÁK, J. *Karolína Světlá*. Praha: Melantrich, 1980. 408 str.
- SVĚTLÁ, K. *Z literárního soukromí I*. Uspořádal J. Špičák. Praha: SNKLHU, 1959. 566 str.
- ŠPIČÁK, J. *Polemika s dobou: Karolína Světlá ve vzpomínkách a korespondenci současníků*. Praha: Odeon, 1969. 267 str.
- ŠTĚPÁNKOVÁ, A. *Prvky dekadence v tvorbě Jiřího Karáska ze Lvovic*. Brno: Masarykova univerzita, 2012. 53 str. Bakalářská práce. Vedoucí práce doc. PhDr. Jiří Poláček, CSc.
- VALÁŠKOVÁ, D. *„Povídky z hor“ Aloise Jiráska v kontextu soudobé venkovské prózy*. Liberec: Technická univerzita v Liberci. Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická, 2012. 72 str. 1 s. příloh. Diplomová práce. Vedoucí práce Mgr. Eva Koudelková, Ph.D.

10.2.2 Elektronické zdroje

Karolina Světlá [online] www.spisovatele.cz, 6. 9. 2008. [cit. 10. 8. 2013]
<<http://www.spisovatele.cz/karolina-svetla>>

NĚMCOVÁ, B. *Listy I* [online]. V MKP 1. vyd. Praha: Městská knihovna v Praze, 2012. poslední revize 30. 8. 2012 [cit. 30. 8. 2013].
<http://web2.mlp.cz/koweb/00/03/34/99/42/listy_I.pdf>

NĚMCOVÁ, B. *Listy II* [online]. V MKP 1. vyd. Praha: Městská knihovna v Praze, 2012. poslední revize 30. 8. 2012 [cit. 30. 8. 2013].
<http://web.mlp.cz/koweb/00/03/34/99/41/listy_ii.pdf>

Romantismus [online] www.artmuseum.cz, 9. 6. 2009. [cit. 12. 6. 2013]
<http://www.artmuseum.cz/smery_list.php?smer_id=97>